

NORDISK TIDSKRIFT

FÖR VETENSKAP, KONST OCH INDUSTRI

UTGIVEN SEDAN 1878

AV LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

- Tema politik och ekonomi i Norden 2021:
  - Guy Lindström
  - Arne Hardis
  - Henrik Wilén
  - Orri Páll Ormarsson
  - Harald Stanghelle
  - Maggie Strömberg
  - Jan Kløvstad
- John Bauers sagoskogar
- Kvindelige kunstnere i spotlyset
- Ernest Thiel
- Kunstmuseet Ordrupgaard
- Intervju med Kristina Háfoss

STOCKHOLM

■ ■ Ny serie i samarbete med Föreningen Norden ■ ■

2022 • Häfte 1

NORDISK TIDSKRIFT 1/2022

INNEHÅLL

Artiklar

Tema politik och ekonomi i Norden 2021:

Många val och problematiska regeringsbildningar i Norden 2021. <i>Guy Lindström</i> . . .	1
Lov er lov. Dansk politik 2021. <i>Arne Hardis</i>	5
Kommunalval, krisande Centerparti och statsministerns omtalade krogrunder. Finsk politik 2021. <i>Henrik Wilén</i>	15
Pandemin dominerade året. Politik på Island 2021. <i>Orri Páll Ormarsson</i>	21
Regjeringsskifte med turbulens. Politikk og økonomi i Norge i 2021. <i>Harald Stanghelle</i>	29
Regeringskrisernas år. Svensk politik 2021. <i>Maggie Strömberg</i>	41
Dei sjølvstyrde områda i Norden 2021. <i>Jan Kløvstad</i>	53
Tomtar, troll och nordisk natur – John Bauers sagoskogar. <i>Elina Druker</i>	61
Kvindelige kunstnere står nu i spotlyset. <i>Eva Pohl</i>	69
Ernest Thiel – affärsman och kulturmecenat med nordiska intressen. <i>Patrik Steorn</i> . . .	77
Ordrupsgaards arkitektoniske rundgang gennem forskellige epoker og stilarter. <i>Henrik Wivel</i>	87

NT-Intervjun

Nordiskt samarbete har historiskt stor och växande betydelse.

Samtal med Nordiska rådets direktör Kristina Háfoss. <i>Lena Wiklund</i>	93
--	----

* * *

För egen räkning

En tid då nordiskt samarbete behövs som mest. <i>Josefin Carlring</i>	97
---	----

Krönika om nordiskt samarbete

Norden, säkerheten och framtiden. <i>Anders Ljunggren</i>	101
---	-----

* * *

Letterstedtska föreningen

Utdelning av den nordiska förtjänstmedaljen 2021 till Erkki Tuomioja.

<i>Lena Wiklund</i>	105
Tacktal av Erkki Tuomioja vid utdelningen av LF medalj 2021. <i>Guy Lindström</i> . . .	106
Webbinarium: Post corona – så ska Norden möta framtida kriser. <i>Louise Hertzberg</i> .	107
In memoriam Dag Lindberg (1940-2021). <i>Guy Lindström</i>	111

* * *

Bokessä

Kulturministeriet 60 år. <i>Arne Hardis</i>	113
---	-----

Kring böcker och människor

Samtaler om liv og diktning. Ny bok med Cecilie Løveid. <i>Hans H. Skei</i>	117
Märkvärdig läsoplevelse om det stora nordiska kriget. <i>Björn von Sydow</i>	119
Textilkonstnären Märta Måås-Fjetterström – människan bakom mattorna. <i>Marianne Nordenlöw</i>	122

* * *

Mandatställningen i de nordiska parlamenten. <i>Lena Wiklund</i>	125
--	-----

Sammanfattning	127
--------------------------	-----

Tiivistelmä.	128
----------------------	-----

GUY LINDSTRÖM

MÅNGA VAL OCH PROBLEMATISKA REGERINGSBILDNINGAR I NORDEN 2021

Inledning

Året som gick var ett livligt valår i Norden. I Island och Norge hölls det parlamentsval och i Danmark och Finland kommunalval. I Sverige handlade politiken redan mycket om riksdagsvalet som ska hållas inkommande september.

Under 2021 kom coronapandemin fortsättningsvis att långt dominera politiken i Norden. Problemen gick i vågor mellan våra länder, och gav också upphov till debatter både nationellt och nordiskt. Olika synsätt på den förda politiken började framträda allt tydligare, och ledde till konflikter mellan partierna, och i synnerhet i Danmark också till rättsprocesser. De första utvärderingarna av krisen började också publiceras och här gick Sverige i spetsen.

Inom det nordiska samarbetet, som fått mycket kritik för bristande planering och samordning, försökte man nu dra lärdomar av hanteringen av pandemin. En första rapport från Nordiska ministerrådet blev klar mot slutet av hösten. I den föreslogs bl.a. att samarbetsministrarna ges ansvar för det nordiska samarbetet inom civil krisberedskap och att en nordisk enhet för civil krisberedskap inrättas.

All debatt om coronapandemin försvann emellertid över en natt när Ryssland i slutet av februari 2022 anföll Ukraina. Det blev tyvärr snabbt klart att Norden kommer att behöva också mycket annat än samarbete kring civil krisberedskap. I Finland och Sverige ställdes de svåra frågorna kring säkerhetens hårda kärna på sin spets när Ryssland kom med sina geopolitiska krav och hotelser. Lyckligtvis har utrikes- och säkerhetspolitiken efter hand fått ett allt större utrymme i samarbetet mellan våra länder. Vi har därför ett bra utgångsläge när det gäller att komma överens om åtgärder för att ytterligare stärka samarbetet nu när säkerheten har blivit den helt centrala frågan.

Skribenterna och tecknarna

En erfaren och kunnig grupp av skribenter står också i år för de politiska översikterna som här har sammanfattats. Arne Hardis som är politisk redaktör för *Weekendavisen* deltar med sin tjugoförsta danska översikt i följd. Jan-Anders Ekström avslutade senaste år sin epok som skribent med att leverera sin tjugosjätte finländska översikt. Henrik Wilén, långvarig medarbetare i *Nordisk Tidskrift*, skriver i år sin första översikt över politiken i Finland. Efter aderton översikter av Arna Schram producerar Orri Páll Ormarsson i år sin första isländska politiska redogörelse. Han är journalist på *Morgunblaðið*.

Harald Stanghelle från Norge står för sin nittonde politiska översikt. Den svenska översikten har nu för sjätte gången skrivits av Maggie Strömberg som numera är politisk reporter på *Svenska Dagbladet*. De nationella politiska översikterna kompletteras av en rapport om den politiska utvecklingen i våra tre självstyrande områden, Färöarna, Grönland och Åland. Den har också i år skrivits av Jan Kløvstad, sekreterare för Letterstedtska föreningens avdelning i Norge.

Nordisk Tidskrift har förmånen att samarbeta med många rutinerade tecknare som står för illustrationerna av våra översikter. Jens Hage syns i *Berlingskes* spalter. Wilfred Hildonen publicerar teckningar i *Hufvudstadsbladet*. Ívar Valgarðsson och Helgi Sigurðsson bidrar med teckningar från Island och Inge Grödum tecknar i *Aftenposten*. Kjell Nilsson-Mäki som står för karikatyrerna från Sverige är frilansteknare. Oli Petersen är tecknare på Färöarna.

Parlamentsval i Island och Norge

Under hösten hölls det val till Altinget i Island och Stortinget i Norge.

Valet i Island såg först ut att bli historiskt. När valresultatet förelåg, hade Altinget kvinnlig majoritet, 33 kvinnor och 30 män. Det visade sig emellertid snart att det hade begåtts fel i hanteringen av röster, och det slutliga resultatet ledde till att det isländska parlamentet fortfarande har en majoritet av män, men den är knapp. Det tillsattes också ett utskott för att granska valproceduren. Utskottet kom fram till att det hade funnits brister i hur valet hade genomförts i ett valdistrikt. Bristerna hade emellertid inte, enligt en majoritet i utskottet, påverkat den egentliga valutgången. Därför kunde valresultatet ändå godkännas. Regeringspartierna höll ställningarna i valet. Starkast framåt gick Framstegspartiet.

I Stortingsvalet ledde resultatet till stora ändringar i styrkeförhållandena mellan partierna, och till regeringsskifte. Valresultatet blev historiskt i den meningen att den borgerliga sidan av Stortinget nu står svagare än någonsin tidigare. De partier som före valet hade önskat se socialdemokraten Jonas Gahr Støre som statsminister fick 100 av 169 platser i Stortinget, medan de som höll på högerns Erna Solberg fick 68. Efter åtta år i opposition var Arbeiderpartiet därmed tillbaka som statsministerparti, trots att partiet hade gjort ett dåligt valresultat. Senterpartiet gjorde ett av sina bästa val, och Socialistisk Venstreparti klarade sig också relativt väl. Det avgörande för regeringsbildningen var i varje fall att de här tre partierna hade en fungerande majoritet i Stortinget.

Kommunalval i Finland och Danmark

I Finland sköts tidpunkten för kommunalvalet upp med ett par månader på grund av coronapandemin. Det här väckte stark kritik hos oppositionen, som hade goda gallupsiffror under våren. Valet hölls sedan i juni, och stödet var

då också fortsatt starkt för oppositionen. Samlingspartiet blev största parti och Sannfinnarna gick också framåt och uppåt till en position strax under regeringspartiet Centern.

Som i Finland blev kommunalvalet i Danmark i november en slags mellan-tidsrapport om styrkeförhållandena mellan regering och opposition. Resultatet betraktades som ett nederlag för de regerande socialdemokraterna. Trots att man inte förlorade så många borgmästarposter gick valet dåligt i Köpenhamn och andra större städer. Vinnare var Konservative tillsammans med Socialistisk Folkeparti (SF) och Enhedslisten. Det nya liberala och invandrarkritiska partiet Nye Borgerlige fick nu också fotfäste på många håll i Danmark.

Regeringsbildningar tar tid

Det gångna året visade igen hur lång tid det numera tar att bilda regeringar i våra länder, och hur besvärligt det kan vara för regeringar att hålla ihop och vara funktionsdugliga.

I Island valde väljarna i praktiken att hålla fast vid samma regeringskoalition som under föregående valperiod, men det tog ändå två månader att komma överens om sammansättning och program. Katrín Jakobsdóttir, som representerar det minsta regeringspartiet, Vänstern – de gröna, lyckades hålla fast vid statsministerposten. Det fanns till en början vissa krav på posten både från Självständighetspartiet och Framstegspartiet. Till Katrín Jakobsdóttirs starka ställning bidrog ett stort stöd i opinionsmätningarna, långt utöver det egna partiet. Också i övrigt krävdes det en del ommöbleringar för att slutligen få den nya regeringen på plats.

När regeringsförhandlingarna inleddes i Norge gick Arbeiderpartiet in för en majoritetsregering med Senterpartiet och Socialistisk Venstreparti (SV). Senterpartiet önskade emellertid en regering enbart bestående av Arbeiderpartiet. SV ville för sin del låta regeringens kommande kurs bli avgörande för sin medverkan. Tillsammans hade de tre partierna majoritet i Stortinget. SV kom emellertid snabbt till att förhandlingarna inte gav dem något direkt inflytande i viktiga frågor. Slutresultatet blev en minoritetsregering med Arbeiderpartiets ledare Jonas Gahr Støre som statsminister. Regeringen måste från fall till fall söka stöd för sin politik hos andra partier i Stortinget. I de flesta frågor antas det betyda SV, men på sikt väntas också Senterpartiet vara redo att ingå kompromisser med den nya regeringen.

I Sverige har i synnerhet det andra halvåret närmast sett ut som en enda lång regeringskris- och förhandling. Särskilt turbulent var det under sommaren och mot slutet av hösten. Vänsterpartiet hotade med att fälla regeringen i juni, och Sverigedemokraterna gjorde sitt för att hjälpa till. Den 21 juni förlorade Stefan Löfven en förtroendeomröstning i riksdagen, och därmed sin post som statsminister. Efter många förhandlingsturer och sonderingar valdes Löfven till

statsminister igen i början av juli. En ny omgång om statsministerposten började emellertid igen efter några månader. I augusti meddelade Löfven att han avgår som socialdemokratisk partiledare. På partikongressen i november valde Socialdemokraterna Magdalena Andersson till ny partiordförande. Någon enkel övergång till statsministerposten blev det inte för henne. Omröstningen om posten ägde rum den 24 november och Sverige fick sin första kvinnliga statsminister. Friden varade inte länge. Några timmar efter statsministervalet höll riksdagen budgetomröstningar och högeroppositionens budget gick igenom. Socialdemokraterna valde att betrakta budgetförändringarna som justeringar och den nyvalda statsministern såg inte någon anledning att avgå. Men det gjorde Miljöpartiet som med sina fem ministrar lämnade regeringen. Det här ledde till att regeringen formellt måste ombildas. Den nya statsministern måste därför lämna sin post samma dag som hon valdes. Efter intensiva förhandlingar med de andra partierna valdes Magdalena Andersson några dagar senare till statsminister en gång till, nu som ledare för en socialdemokratisk minoritetsregering.

Trots ett relativt hyfsat kommunalval i Finland fortsatte krisen inom Centern, med täta ledarbyten och svaga valresultat, att påverka regeringssamarbetet. I takt med att pandemiläget förvärrades sattes också regeringens sammanhållning på starkare prov. Typiskt för den nuvarande regeringen har också varit att ministrarna ofta har grälat öppet sinsemellan. Ett av de beslut regeringen ändå kunde enas om var beställningen av nya F-35-jaktplan från USA. En indikation på att finska politiker fortfarande är starkt inriktade på konsensusbeslut i försvars- och säkerhetspolitiska frågor.

Det nordiska samarbetet

Nordiska rådets 73:e session arrangerades i Köpenhamn den 1-4 november. President i Nordiska rådet under 2021 var Bertel Haarder från Danmark. Nordiska rådet består av 87 valda medlemmar som representerar Danmark, Finland, Island, Norge, Sverige, Färöarna, Grönland och Åland. Arbetet bedrivs inom ramen för presidiet, de fyra utskotten och kontrollkommittén. Medlemmarna är också fördelade på fem olika partigrupper, den konservativa gruppen, mittengruppen, socialdemokraterna, grön vänster, och gruppen nordisk frihet. Kristina Háfoss från Färöarna är direktör för Nordiska rådet.

Ordförandeskapet på regeringssidan inom Nordiska ministerrådet innehades av Finland. Ordförandeskapsprogrammet fokuserade på möjligheterna att lösa globala utmaningar gemensamt och att avveckla och förebygga gränshinder. Antalet ministerråd uppgår till 12, samarbetsministrarna och 11 fackministerråd. Ministerrådets generalsekreterare är Paula Lehtomäki från Finland.

ARNE HARDIS

LOV ER LOV

Dansk politik 2021

Politik. Sammenstød mellem politikeren og lovens grænser blev et hovedtema i dansk politik i 2021. Loven ramte en tidligere Venstrenæstformand, den har plaget den siddende statsminister gennem måneder - og den reddede situationen for den nye formand for det kriseplagede Dansk Folkeparti. Året bød også på kommunalvalg, som gerne ses som en mellemtid på det næste folketingsvalg. I det lys var kommunalvalget godt nyt for De Konservative og dårligt for Socialdemokratiet.

Arne Hardis er politisk redaktør ved *Weekendavisen*.

Hvem tænker vel til hverdag på relationen mellem loven og lovgiveren, mellem embedsmanden og ministeren? Arbejdsdelingen og samarbejdet mellem parterne foregår vanligtvis uden offentlighedens dybe interesse, tæt, rutineret, en velkørende maskine, som afværger det store drama og de større skandaler. Embedsmanden skal fremme politikerens ønsker, men også sikre, at det sker inden for lovens rammer. Banalt?

I 2021 blev dette tilsyneladende så fredsommelige og kedelige ingenmandsland eksplosivt, ja, det flade terræn forvandlede sig til et grundtema i dansk politik fyldt med granathuller, farlige forsagere og politiske lig og sårede. Mest spektakulært bød året på den uhyre sjældent anvendte rigsret, som er Folketingets stærkeste våben mod den minister, som mistænkes for at blæse på loven, overtræder den, ignorerer den.

Rigsretten kan også ramme tidligere ministre, og det fik Venstres tidligere så stærke og markante udlændinge- og integrationsminister Inger Støjberg at mærke tæt på årets udgang. Hun blev dømt skyldig af Rigsrettens overvældende majoritet og idømt 60 dages fængsel. Den dom betød, at hun kort efter blev stemt uværdigt som medlem af Folketinget - inklusive de fleste mandater fra Venstre, som hun har været næstformand for - og forlod Tinget i vanære. Dog ikke ifølge Støjberg selv, som modtog dommen, som hun formulerede det. Alle venter på hendes politiske genkomst efter udstået straf.

2021 blev også stærkt præget af en dramatisk udløber af coronakrisens håndtering, hvor det igen var sammenstødet mellem politikerne - regeringen - og loven, der var på spil. Året før besluttede regeringen at beordre alle mink aflivet

for at afværge spredning af coronasmitte, uden at nogen tilsyneladende midt i panikken havde tænkt på, at den slags nok ville kræve sit eget lovgrundlag.

Nu sidder statsminister Mette Frederiksen på “anklagebænken” sammen med adskillige topministre og centralt placerede embedsmænd. Citationstegnene omkring anklagebænken skyldes det forhold, at sagen foreløbig undersøges af en såkaldt granskningskommission, som alene skal belyse, hvad der rent faktisk skete, da regeringen en tidlig novemberdag i 2020 forlangte minkene aflivet i et forsøg på at afværge massiv smittespredning.

Ikke desto mindre har afdækningen af de indre arbejdsgange i regeringen påkaldt sig betydelig offentlig interesse, og mange kræver allerede nu, at den socialdemokratiske statsminister må for Rigsretten, siden den tidligere Venstreminister allerede har lidt den skæbne.

Endelig var sammenstødet mellem lov og politik også tæt på at afgøre formandsvalget i det kriseplagede Dansk Folkeparti; favoritten som ny formand efter Kristian Thulesen Dahl, Morten Messerschmidt, blev i byretten dømt for svindel med EU-midler, og så kan det være svært også at søge valg til sit partis højeste embede. Messerschmidt blev imidlertid reddet af en knap så heldig byretsdommer, som på Facebook havde udtrykt sympatier, der udløste mistanke om, at han kunne være forudindtaget mod Dansk Folkeparti og Messerschmidt. Den slags går jo ikke, der er lighed for loven, og nu må sagen gå om mod Messerschmidt, som i mellemtiden er blevet valgt til sit partis formand.

Barnebrudenes rettigheder

Rigsretten er en slags forfatningsdomstol bestående af lige mange højesteretsdommere og politisk valgte dommere. Siden Danmark fik sin grundlov i 1849, havde den kun været i brug fem gange. De seneste 100 år blot en enkelt gang.

Det var i 1995 mod den konservative tidligere justitsminister Erik Ninn-Hansen, som blev dømt for bevidst og ulovligt at have forsinket behandlingen af tamilske flygtninges ret til familiesammenføring. Sagen mod Inger Støjberg var også udlændingepolitisk, omend med mere moralske overtoner. Hvor Ninn-Hansen i 1987 ville begrænse indvandringen – det var ikke et bredt formuleret synspunkt på det tidspunkt – ville Støjberg mere værdipolitisk demonstrere, at ingen var mere ihærdig modstander af såkaldte barnebrude end hende.

Støjbergs demonstration af dette skete i februar 2016 - få måneder efter at tusinder af flygtninge og migranter fra Syrien især fyldte europæiske motorveje og jernbaner. Det var kommet frem, at der blandt flygtningene og migranterne også var par, hvor kvinden eller pigen var under 18 og måske endda markant yngre end sin mand eller partner. Deraf betegnelsen barnebrudssagen, som ministeren betegnede sagen. Støjberg ville skille de par ad,

Tidligere Venstreminister Inger Støjberg gik til kamp mod barnebrude med megen ildhu. Som tegningen viser, brændte hun sig, da Rigsretten tog stilling til hendes administration af sagen. Tegning: Jens Hage.

så de ikke boede sammen på asylcentre, men var ikke sindet at vente på individuel sagsbehandling i den gode sags tjeneste. Mange politikere profilede sig på det tidspunkt ihærdigt mod den slags ægteskaber. Så ministeren udstedte en instruks i skikkelse af en pressemeddelelse, som dekretede adskillelse af alle par. Uden undersøgelser, uden mulighed for undtagelser. Deraf betegnelsen instruks-sagen.

Det rummer sin egen, stærke symbolske fortælling, at årtiers stramme danske udlændingepolitik blev indvarslet af gerninger, som siden blev dømt i Rigsretten. Samme stramme udlændingepolitik fik sin foreløbige afslutning som parlamentarisk vindingsag ved en anden Rigsretssag.

Ninn-Hansen begyndte at sylte tamilsagerne i september 1987, umiddelbart efter et folketingsvalg, som for første gang viste udbredt folkelig modvilje mod dengangs meget åbne udlændingepolitik. Inger Støjberg greb ind mod de såkaldte barnebrude i 2016, mens Venstre havde regeringsmagten alene, men i forhold til en stram udlændingepolitik var beskyttet af et meget stærkt Dansk Folkeparti. Dette parti var den borgerlige bloks største, så måske har risikoen for at passere lovens grænser ikke fyldt mest i Støjbergs tanker.

Parallellen er vist åbenbar: Ninn-Hansen følte sig beskyttet af udsagn afleveret af regeringspartnere, men også af en stærk folkelig trang til opstramning af udlændingepolitikken. Støjberg har ment sig urørlig grundet denne folkelige holdnings stærke udtryk i Folketinget.

Imidlertid skiftede magten i Danmark sommeren 2019, og hermed indledtes en langvarig proces, som førte til, at et markant flertal i Folketinget stemte for en rigsretssag. 25 af 26 dommere fandt hende skyldig. Voteringen er hemmelig, men det anses for givet, at alle højesteretsdommere voterede for skyld. Lov er lov, og lov skal holdes.

Mink og sms'er

At der er paralleller mellem den nu afsluttede rigsretssag mod Inger Støjberg og granskningskommissionen, der endevender aflivningen af mink, er klart. Støjberg savnede lovgrundlag for sine gerninger, det samme synes at være sikkert for så vidt angår statsminister Mette Frederiksen. Begge afleverede deres budskaber uden for det klassiske system med bekendtgørelser, lovforberedelse, etc. Støjbergs pressemeddelelse mod barnebrude havde sin parallel i, at Frederiksen gav besked om minkenes aflivning på et pressemøde.

Parallellerne fik da også den borgerlige opposition til at tilslutte sig et borgerforslag om at iværtsætte rigsretssag mod statsministeren, endnu før sagen var undersøgt overhovedet. Det skal måske ses som et "tak for sidst" kombineret med den vrede, minksagen har afsat, men er måske nok så meget udtryk for, at almindelige standarder for rigsrettens anvendelse for en tid gik tabt i oppositionen. Siden har de borgerlige partier understreget, at nu afventer de, hvad granskningskommissionen finder ud af.

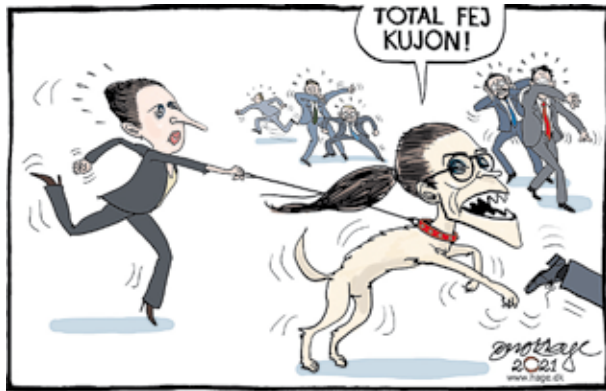
Der har da også under granskningskommissionens mange afhøringer af ministre og topembedsmænd vist sig én betydelig forskel på de to sager. Støjberg agerede på trods af meget ihærdige advarsler fra sit embedsværk, mens regeringen Frederiksen ikke fik tydelige advarsler fra sit.

Formentlig har hele sagen om minkene at gøre med en giftig cocktail af angst for smittespredning og det deraf flydende hastværk tilsat et betydeligt mål magtfuldkommenhed i regeringstoppen udløst af held med at lægge en succesrig coronastrategi uden embedsværkets aktive opbakning tidligt under pandemien. Man kan måske endda sammenfatte hele forløbet med betegnelsen klodset amatørisme, men den slags er nok pinligt, men ikke nødvendigvis ansvarspådragende. Svaret på det spørgsmål skal søges i gråzonen mellem politik og jura. Granskningskommissionen afdækker så at sige, om der er grundlag for en politisk reaktion. Politikerne beslutter herefter, om de vil reagere og hvor voldsomt.

Beslutningen om at aflive minkene blev truffet i regeringens koordinationsudvalg; advarsler om det manglende lovgrundlag fremgik af flere bilag, men man havde i skyndingen ikke læst dem i det meget omfattende materiale. Og embedsmændene advarede ikke på mødet. Det juridiske var ikke "top of mind", som departementschefen på området formulerede det under afhøringen i granskningskommissionen.

I Danmark gælder såkaldt ministerstyre, således at beslutninger truffet i koordinationsudvalget skal effektueres - på lovens grund - på ministerens og hans embedsværks ansvar. Ministeren, Mogens Jensen, er for længst gået af, det store spørgsmål er, om der også ifalder et ansvar for statsministeren og hendes departementschef: Har de været groft uagtsomme?

Statsminister Mette Frederiksen prøver at styre sin departementschef, Barbara Bertelsen, som har taget skikkelse af en bidsk hund. De skræmte mænd i gråt er embedsmænd, som hun skældte ud under minksagens kaos.
 Tegning: Jens Hage.

Granskningskommissionen afleverer sin redegørelse denne sommer, men minksagen har allerede plaget regeringen betydeligt. Det er svært for den at få ørenlyd for anden politik, fordi granskningskommissionens oprulning af det indre regeringsapparats handlinger er så voldsom og dramatisk. Det offentlige indseende i regeringsapparatets indre liv har givet anledning til at rekapitulere den frase, som vanligvis (omend med urette) tillægges Otto von Bismarck: Hvis man vil have sin gode nattesøvn i behold, skal man ikke vide for meget om, hvordan pølser og politik bliver til.

Især har statsministerens departementschef påkaldt sig opmærksomhed ved at udtrykke sig meget direkte og kommanderende i sit forsøg på at beskytte statsministeren. Normalt er departementscheferne ukendte i offentligheden, for tiden ved alle, at Statsministerens departementschef hedder Barbara Bertelsen.

“Total fej kujon”, lød en af sms’erne rettet mod en ledende embedsmand, den daværende faglige direktør for Statens Serum Institut. “Hvornår kommunikerer I (og lægger jer ned og ruller jer, som vi vendte;)” lød en anden, allerede herostratisk berømt sms, henvendt til departementschefen for det ministerium, som var ansvarligt for minkbeslutningen.

Til Bertelsens undskyldning skal anføres, at hendes sms-bårne kommandoer jo ikke var tænkt offentliggjort, men offentlige er mange af dem altså nu. Mange af sms’erne havde man søgt at slette via en automatisk slettefunktion, men det er ikke lykkedes med dem alle. Om forsøget er gjort for at skjule noget vigtigt, er en del af en langvarig, mediemæssigt tæt fulgt diskussion mellem regeringen og oppositionen. Men effekten er tydelig: Så dramatisk et politisk plot har gjort det været svært for regeringen at påkalde sig opmærksomhed om boligbyggeri, ældrepleje, pensionsvilkår og andre, mere hverdagsvendte initiativer. Meningsmålingerne for Socialdemokratiet viser da også en løbende svinning efter den rekordhøje tilslutning til partiet i starten af pandemien.

Luften er gået af Dansk Folkepartis ballon. Som ballon ses den nye formand, Morten Messerschmidt, i kurven ses den afgående formand, Kristian Thulesen Dahl. I baggrunden partistifter Pia Kjærsgaard, uglad. Tegning: Jens Hage.

Reddet af dommeren

Vender man sig nu til den tredje sag, hvor loven og politikken kom i konflikt, gælder det fremtiden for Dansk Folkeparti. Engang det mægtigste parti i blå blok, siden stiftelsen i 1995 meget succesrig garanteret for, at den folkelige bekymring for udlændingepolitikken fik et seriøst parlamentarisk udtryk.

Dansk Folkeparti blev stiftet af Pia Kjærsgaard og tre andre medlemmer af Fremskridtspartiet, efter at det parti var på vej til at gå i opløsning.

En af medstifterne, Kristian Thulesen Dahl, overtog efter Kjærsgaard i 2012, så i den forstand var der ikke tale om et generationsskifte. Det var under Thulesen Dahls ledelse, at Dansk Folkeparti ved valget i 2015 toppede med 37 mandater, men siden er det bare gået tilbage. Ved folketingsvalg, kommunalvalg og valg til Europa-Parlamentet.

Da partiet efter valget i 2019 var reduceret til bare 16 mandater, og presset på Thulesen Dahl derfor tog til, tegnede Morten Messerschmidt sig som en tydelig eller i hvert fald meget villig arvtager, men den langvarige sag om svindel med EU-midler syntes at spærre ham vejen. Selvom mange i Dansk Folkeparti uanset rigsretssagen mod Inger Støjberg håbede, at hun ville skifte til Dansk Folkeparti og overtage formandsposten, var der betydelig skepsis over for Messerschmidt. Støjberg blev som nævnt ovenfor idømt to måneders ubetinget fængsel ved Rigsretten for overtrædelse af ministeransvarlighedsloven, Messerschmidt var i byretten idømt seks måneders betinget fængsel for svindel. Måske kan man konkludere, at det ikke er alle lovovertrædelser, folkepartisterne ser på med lige stor alvor.

Messerschmidt ankede sin dom til landsretten, men som anført: Han fik en indirekte "håndsrækning", inden det kom så vidt, i og med byretsdommeren kunne mistænkes for forudindtagethed. Sagen skal nu gå om, og i juridisk forstand er Messerschmidt for nærværende uskyldig, selv om mange tror, og en del håber, han vil blive dømt også af en ny byretsdommer.

Da Støjberg takkede nej til tilbuddet om at overtage det kriseramte Dansk Folkeparti, og da Messerschmidt ikke længere havde nogen dom at trækkes med, var vejen banet for, at han i januar 2022 blev valgt til ny formand. Valget var ganske overbevisende - han fik 60 procent af de delegeredes stemmer.

Men Dansk Folkeparti har udviklet den svært bekæmpelige syge, der i sin tid fik udbryderne til at forlade Fremskridtspartiet: Plaget af fraktionskampe, nid og nag har roen ikke indfundet sig i partiet. Morten Messerschmidt har således lidt nederlag i sin egen folketingsgruppe, som ikke ville anerkende hans bud på en ny gruppeledelse.

Rent politisk udgør valget af Messerschmidt et lille ryk til højre: Han vil ikke som forgængeren Thulesen Dahl kunne mistænkes for at flirte med rød blok, han vil have sit parti i regering, og han ønsker en skrapere kurs over for udlændinge. Dansk Folkeparti har også tilsluttet sig den udlændingepolitiske konkurrent Nye Borgerliges krav om, at udlændingepolitikken om nødvendigt må gå over et opgør med internationale konventioner.

Derimod vil Messerschmidt fastholde Dansk Folkepartis klassiske socialpolitiske profil, som gentagne gange har gjort det muligt for den socialdemokratiske mindretalsregering at skabe flertal for vigtige sager inden for boligpolitik og pension.

Drømmen om provinsgildet

En slags mellemtid for styrkeforholdet mellem regering og opposition blev kommunalvalget i november. Regeringspartiet har siden sin tiltrædelse satset stærkt på at opbygge en alliance med provins-Danmark, produktions-Danmark - dem derude, som ikke er en del af storbyernes veluddannede, unge elite. Man har satset på at flytte især velfærdsuddannelser til købstæder og større byer, som ellers trues af at dø hen - en bestræbelse, også den foregående Venstre-ledede regering forfulgte. Således er det især de to klassiske folkelige partier, Socialdemokratiet og Venstre, som mest ihærdigt satser på at binde Danmark sammen, sikre sammenhængskraften, som det hedder. Håbet er naturligvis, at også vælgergildet ligger begravet derude for enden af regnbuen.

Set i det lys blev kommunalvalget et betragteligt nederlag for den socialdemokratiske regering. Partiet mistede ikke mange borgmesterposter, men vælgernes tilslutning svigtede især i de fire universitetsbyer: København, Aarhus, Aalborg og Odense. Man lykkedes således fint med at skræmme midtervælgere væk i storbyerne, men havde til gengæld ikke succes med at vinde provinsens vælgere i noget videre omfang. Nogle steder i provinsen gik Socialdemokratiet frem, men langt flere steder gik man tilbage, så sammen med tilbagegangen i de fire universitetsbyer var kommunalvalget decideret dårligt og bekymringsvækkende for partiet.

Mest smerteligt var nederlaget i København. Man bevarede den vigtige og prestigøse overborgmesterpost for den nye kandidat, Sophie Hæstorp Andersen, men gik kraftigt tilbage og måtte se sig passeret af Enhedslisten - dansk politiks røde parti. Man overvejer nu, hvad der gik galt: En for bleg og uprøvet Hæstorp? En for bilfjendsk politik - man gik til valg på at nedlægge mange parkeringspladser, uden at det er indlysende, hvor folk så skal gøre af deres biler? Eller er det især den provinsfikserede politik, som vil koste universitetsbyerne studiepladser og mere overordnet signalerer svigtende politisk anerkendelse? Og endelig: Hvor meget spiller det ind, at regeringspartiet under kommunalvalgekampen mest blev omtalt for, hvad der blev oprullet i granskningskommissionen om minkaflivningerne tilbage i 2020?

Eneste større trøst for Socialdemokratiet var, at det lykkedes at erobre borgmesterposten på Frederiksberg - den "enklave" i hovedstaden, som ellers i mere end 100 år har været på konservative hænder.

Konservative var i øvrigt en af kommunalvalget vindere sammen med SF og Enhedslisten samt det nye liberale og indvandringskritiske parti, Nye Borgerlige, som fik seriøst fodfæste mange steder i Danmark.

Den magiske midte

Fra det, man kunne kalde småtingsafdelingen eller optakten til næste folketingsvalg, som skal afvikles senest sommeren 2023, er et par ting værd at bemærke:

Tidligere Venstreformand og statsminister ad to omgange Lars Løkke Rasmussen skrider i meget adstadigt tempo fremad med sit nye parti, som han har døbt Moderaterne. Hensigten er at kunne etablere politiske løsninger uden for voldsom involvering af de politiske fløje. I starten af 2022 afleverede

*Sophie Hæstorp Andersen ser lidt beklemt ud, selv om hun vandt overborgmesterposten. På tegningen ses grunden: Ø'et i København er Enhedslistens listebogstav, A'et er Socialdemokratiets. Ø blev stor ved kommunalvalget, A ganske lille.
Tegning: Jens Hage.*

han endnu nogle streger til et egentligt portræt af partiets politiske anatomi: Skatten skal sænkes i bunden, samtidig med at der indføres en såkaldt top-topskat for de allerrigeste. Det mærkelige ord top-topskat skyldes, at Danmark i forvejen har en topskat, som sætter ind for folk, der tjener lidt under en halv million kroner om året - eller mere.

Mest bemærkelsesværdigt var det måske, at Løkke - som har været i det liberale parti Venstre i mere end 40 år, også foreslår en slags borgerpligt for alle unge. En ny udgave af værnepligten, ikke for at beskytte fædrelandet mod udenvælts fjender, men et projekt, som skal sikre, at alle unge træffer sammen med jævnaldrende med andre erfaringer end dem selv.

Også De Radikale forsøger at genskabe den gamle politiske midte i dansk politik. Partiets leder, Sofie Carsten Nielsen, har ad flere omgange ytret sin utilfredshed med den socialdemokratiske mindretalsregering, som Radikale er parlamentarisk grundlag for. Senest har Nielsen bekendtgjort, at hun ikke vil medvirke til, at der atter kommer en socialdemokratisk etpartiregering efter valget. Hun ønsker en regering også med deltagelse af et eller flere borgerlige partier - og begribeligvis også De Radikale selv.

Hvordan det krav skal håndteres i praksis, bliver nemmere at diskutere, når valgresultatet foreligger, men signalet er nu tydeligt nok: Det slider i det lange løb på de politiske venskaber, når en smal mindretalsregering sigsagger sig gennem Folketinget.

Endelig kan det noteres, at der er sket en vis samling i det borgerlige Danmark, som Lars Løkke hævder, der ikke kan regeres på baggrund af. Kernen i det borgerlige Danmark er i den politiske verden Venstre og Konservative, og de to partier har allieret sig med Liberal Alliance og Nye Borgerlige. Især for sidstnævntes leder, Pernille Vermund, er det en sejr. Efter partiets dannelse i 2015 var det ikke god tone for borgerlige at lægge op til politisk samliv med hende.

Da Venstreformand Jakob Ellemann-Jensen og den konservative leder, Søren Pape Poulsen, ikke kan blive enige om, hvem af dem der skal være det borgerlige Danmarks statsministerkandidat, appellerer de to partier nu begge til Liberal Alliance og Nye Borgerlige med henblik på at have flest støtter efter folketingsvalget, skulle mandaterne række til en blå statsminister. Den form for politisk auktion trækker uvægerlig det borgerlige Danmark nogle skridt til højre. Det er i det små allerede set i den økonomiske politik, men især kan det blive en udfordring i udlændingepolitikken.

Spionsagens mørke

Den måske mest spektakulære politiske sag i det forløbne år er også den, der kan skrives mindst om, hvis man ikke vil lade sig nøje med spekulationer. Den øverste spionchef i Danmark, chefen for Forsvarets Efterretningstjeneste, har siddet fængslet gennem måneder i en totalt mørkelagt sag sigtet efter en forræderiparagraf, der kan give op til 12 års fængsel. En central del af sagen handler efter forløbet at dømme om, at den fængslede, Lars Findsen, skal have været for åbenmundet om forvaltningen af en langvarig, tophemmelig aflytningspraksis i København aftalt med amerikanerne. Det er med andre ord en sag om lækage af strengt fortrolig viden, men offentligheden ved ikke, hvor solid sigtelsen er, da alle retsmøder foregår for totalt lukkede døre.

Som led i sagen er også tidligere minister Claus Hjort Frederiksen blevet sigtet efter den samme alvorlige paragraf. Venstremanden angiver selv, at han alene er kommet i søgelyset for avisartikler og deltagelse i den offentlige debat.

Om der for alvor kommer lys over sagen i 2022, er meget tvivlsomt, til gengæld vil den gådefulde sag helt givet præge dette års politiske debat. Den handler om Danmarks alliancepolitik, men jo også om myndigheder, som måske overtræder lovens beføjelser.

HENRIK WILÉN

KOMMUNALVAL, KRISANDE CENTERPARTI OCH STATSMINISTERNS OMTALADE KROGRUNDOR

Finsk politik 2021

Regeringens hantering av pandemin präglade även det politiska året 2021, men kommunalvalet och det stundande regionvalet (2022) gav också substans åt debatten. Årets politiska knorr serverades av statsminister Sanna Marin vars uppmärksammade nattliga krogbesök väckte diskussion både bland socialdemokratiska anhängare, vanliga väljare och oppositionen.

Henrik Wilén är förbundssekreterare på Föreningarna Nordens Förbund.

I början av året klarade sig regeringen och statsminister Marin bra i gallupar, trots, eller tack vare lock down. Samhället gick på sparlåga liksom politiken. På vårvinter började slitningarna inom regeringen synas allt tydligare. Centern befann sig igen i en kris. Partiet har sedan inledningen av regeringssamarbetet för några år sedan haft svårt att hitta sin roll i regeringen. Centern var genomgående för mildare restriktioner och fick flankstöd av Vänsterförbundet och Svenska folkpartiet. Att regeringen var under hård press bevisades också av att justitieminister Anna-Maja Henriksson tvingades ta en kort paus från minister- och partiledarskapet på grund av utmattningssymtom.

Regeringens beslut att på kort varsel skjuta upp tidpunkten för kommunalvalet från april till juni väckte ett ramaskri bland oppositionspartierna Nationella samlingspartiet (moderaterna) och Sannfinnarna, som båda klarade sig bra i vårens gallupmätningar. Men det innebar samtidigt att den politiska diskussionen handlade om annat än pandemin.

Samlingspartiet drogs med egna interna problem och kunde inte riktigt utnyttja sin oppositionsställning inför kommunalvalet, låt vara att kommunalval sällan har betydelse för rikspolitiken. Det som rörde om i Samlingspartiets led var valet av huvudstaden Helsingfors borgmästare. Tvisten mellan partiets liberala falang och den konservativa ledde till att förre Europarlamentarikern Kirsi Piha, som betraktades som favorit i borgmästarvalet, drog sig ur eftersom hon kände sig pressad av de konservativa och framhöll att hon inte längre känner igen sitt gamla parti. Partiledaren Petteri Orpo undvek att ta ställning i bråket och kritiserades följaktligen för svagt ledarskap. Trots

interna fnurror på tråden, gick Samlingspartiet segrande ur kommunalvalet och fick borgmästarposten i Helsingfors. Den gick till kompromisskandidaten Juhana Vartiainen, som har ett förflutet som riksdagsledamot, chef för Statens ekonomiska forskningscentral och direktör i Svenska konjunkturinstitutet i Stockholm.

Vartiainen efterträdde därmed partibroder Jan Vapaavuori och etablerade sig ganska snabbt som en fryntlig fadersfigur för huvudstadsborna.

Samlingspartiet blev störst med 21,4 procent av rösterna och gick upp med 0,9 procentenheter, men valets stora vinnare var Sannfinnarna som gick upp med 5,6 procentenheter till 14,5 procent, strax under Centerns 14,9 procent. Statsministerpartiet SDP klarade sig hyfsat och landade på 17,7 procent, en stigning på drygt 1,5 procent. Regeringspartierna Gröna och Vänsterförbundet, som delvis fiskar i samma vatten, fick 10,6 respektive 7,9 procent av rösterna.

I början av sommaren tvingades Petteri Orpo i en bypassoperation och tog timeout från politiken.

Sannfinnarna höll partidag och valde ny ordförande efter Jussi Halla-Aho som undanbett sig omval. Riikka Purra valdes som första kvinna till partiets ordförande. Purra är politices magister och har suttit i riksdagen sedan 2019. Hon är kritisk till invandring. Hon är slagfärdig i intervjuer, men uttrycker sig elegantare i debatter jämfört med sina två föregångare.

Centerns kris påverkade fortsättningsvis regeringssamarbetet. Än var partiledaren Annika Saarikko osams med Grönas ministrar om bland annat energifrågor, än tog hon en verbal duell med statsminister Marin om ekonomin och tilläggsbudgeten.

Gröna genomförde en ministerrockad som följd av att partiledaren och inrikesministern Maria Ohisalo blev föräldraledig. Miljöministern Krista Mikkonen utsågs till ny inrikesminister och Emma Kari till ny miljöminister. Den enda manliga vice ordföranden Atte Harjanne hade också hoppats på en ministerpost, men blev utan och utsågs efter Kari till riksdagsgruppens ordförande.

Statsminister Sanna Marin som under våren, pressad av hanteringen av pandemin gav ett bestämt, men samtidigt ett tvärt och småsurt intryck, gick under sommaren och början av hösten in för att ändra på sin image. Det bjöds på många hemma-hos-reportage där hon vill framstå som ung kvinna och småbarnsmor istället för sträng statsminister som försökte hålla både medborgarna och regeringen i strama tyglar. Kursändringen syntes också på Twitter och Fb. Hon tog sig också friheten att natttid gå ut på krog och umgicks ledigt med popartister och andra kändisar som bjöds in till statsministerbostaden Villa Bjälbo på Nachspiel. Flirten gick säkert hem hos de yngre väljarna. Marin har hela tiden vinnlagt sig om att framstå som en häftig, cool statsminister och har fått mycket internationell uppmärksamhet. Men en natt när hon inte kunde nås

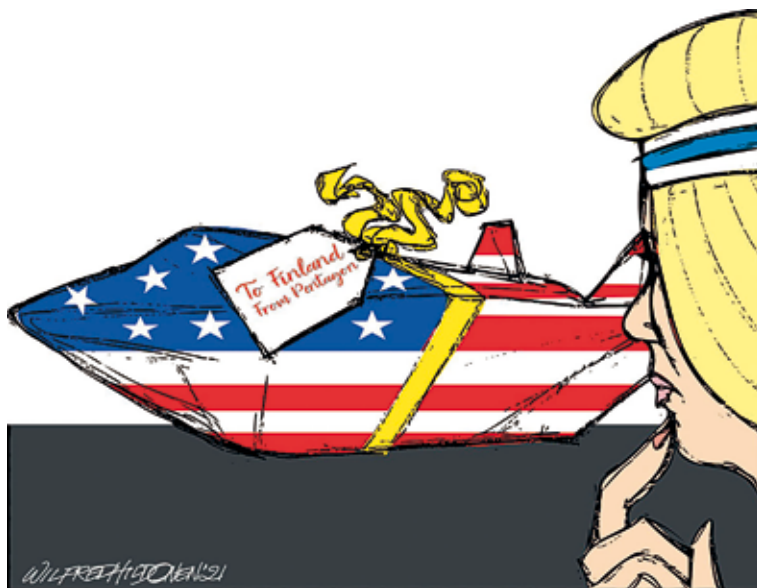

I jakten på coronan blev det efterhand svårare för regeringen att hitta en gemensam väg. Teckning: Wilfred Hildonen.

per telefon, rådgivarna visste inte om hon hade regeringens eller riksdagens telefon med sig, tyckte både väljare och socialdemokratiska distriktsordförande att hon överskridit en gräns och debatten övergick från politiska substansfrågor till den dansande statsministerns omdöme. När hon dessutom slängde iväg en gliring och kallade äldre väljare för boomers var krisen ett faktum. Marin valde snabbt att göra en pudel och bad om ursäkt.

I takt med att pandemiläget förvärrades krävdes statsministerns uppmärksamhet på annat håll och även samhällsdebatten återgick till att handla om regeringens hantering av pandemin. Centern, Gröna och Svenska folkpartiet har hela tiden varit för lindrigare restriktioner än Socialdemokraterna, särskilt familje- och omsorgsminister Krista Kiuru, som under hela pandemin framstått som den som de facto styr regeringens pandemihantering. Som förklaring till att hon fått relativt fria tyglar av statsministern har hävdats att det var hon som stod bakom valet av Marin till partiordförande och därmed statsminister. Hur som helst. Kiurus strikta linje blev allt populärare allt eftersom pandemin bredde ut sig på hösten. På det hela taget har regeringen fått ett gott betyg för hanteringen av pandemin.

Det som däremot många politiska bedömare frågar sig är om regeringen ska hålla ihop fram till valet 2023. Centerns interna problem har under hela mandatperioden försvårat regeringssamarbetet oberoende av om det handlat om lantbruket, energin eller miljön. Framför allt verkar det som om Center och Gröna inte ryms i samma kabinett. Det som tycks vara typiskt för

Ett stort beslut som regeringen kunde enas om var beställningen av de nya F-35- jaktplanen. Teckning: Wilfred Hildonen.

denna regering (bestående av Socialdemokratiska partiet, Centern, Gröna, Vänsterförbundet och Svenska folkpartiet) är att ministrarna grälar öppet sinsemellan, vilket förbryllar väljarna och förargar partiernas anhängare. För journalister och forskare har oenigheten däremot varit av stort intresse.

En av de frågor som ministrarna stötte och blötte i offentligheten var det statliga penningsspelbolaget Veikkaus understöd till kulturlivet. Kultur- och forskningsminister Antti Kurvinen (Centern) förde fram sin egen åsikt som avvek från det som regeringen tidigare framfört. Kurvinen luggades offentligt av statsministern som ondgjorde sig över soloutspelet och Kurvinen kontrade med att han som fackminister har rätt till en egen åsikt. Enligt forskarna påverkas den politiska debatten i hög grad av sociala medier och att motsättningar inom partier och regeringen lättare kommer till uttryck när politikerna flitigt kablar ut sina åsikter via sociala medier.

Ett av de få beslut som regeringen kunde enas om var beställningen av nya jaktplan. Valet föll på F-35, en naturlig uppföljning av det tidigare beslutet från början av 1990-talet då Finland köpte F-18 jaktplan. En av orsakerna till att finska beslutsfattare ofta är eniga i försvarspolitiska frågor är att försvarsmakten sedan decennier är en av landets effektivaste lobbyorganisationer. Nästan alla inflytelserika personer, allt från politiker till ämbetsmän och opinionsbildare, kallas till den så kallade Försvarskursen där de informeras om försvarets behov och dessutom får bilda arbetsgrupper som styr landet i

Varken kommunalvalet eller det kommande hälsoregionvalet har aktiverat väljarna. Teckning: Wilfred Hildonen.

en fingerad kris. Kursen är prestigefylld och det är eftertraktat att få delta. Av dagens beslutsfattare är det i stort sett bara statsminister Marin som inte gått kursen och det beror sannolikt på att hon är så ung (född 1985).

Kommunalvalet sommaren 2021 vanns som nämnts av oppositionspartierna Samlingspartiet och Sannfinnarna, medan regeringspartierna lyckades hålla gallupställningarna. Nästa val är regionvalet eller välfärdsområdesvalet vintern 2022. Ett val som inte tycks intressera någon, vare sig väljarna eller politikerna. Det handlar i praktiken om ett landstingsval eftersom det är en mellannivå vars beslutsfattare skall befatta sig främst med omsorgs- och hälsorelaterade frågor. Partiernas ledande politiker tvekar att ställa upp och det har varit svårt att hitta lyskraftiga kandidater som kan tilltala väljarna. Samtidigt har väljarna haft svårt med att begripa vad de nya regionernas fullmäktige skall besluta om och massmedia har inte heller ägnat valet och substansfrågorna nämnvärt intresse.

Det populäraste valet i Finland är presidentvalet, inte minst för att det alltid är lättare att fokusera på person än politik. Nästa presidentval hålls 2024 då Sauli Niinistö's andra mandatperiod är slut. Enligt lagen kan han inte ställa upp för en tredje period och det är bäddat för skifte. Det så kallade presidentspelet, spekulationer i massmedia och utspel från potentiella kandidater brukar inledas minst ett år före själva valet. Så också denna gång. Namn som förekommer i gallupar och pressens spekulationer är utrikesminister Pekka

Haavisto (Gröna), som ställt upp flera gånger, bland annat i senaste valet 2018 då Niinistö valdes i första omgången och Centerns Esko Aho som var statsminister 1991-95. Favorit i de första galluparna är centralbankschefen Olli Rehn som har ett förflutet i Centern och varit riksdagsledamot, minister och EU-kommissionär. Nuvarande EU-kommissionären Jutta Urpilainen betraktas som favorit bland potentiella socialdemokratiska kandidater.

ORRI PÁLL ORMARSSON

PANDEMIN DOMINERADE ÅRET

Politik på Island 2021

Den största nyheten inom isländsk politik 2021 visade sig vara en icke-nyhet. När resultatet av alltingsvalet förelåg på morgonen den 26 september visade det sig att fler kvinnor än män hade blivit invalda i parlamentet, för första gången i den europeiska parlamentariska historien. Detta förändrades dock senare samma dag efter en omräkning i ett av valdistrikten. Då var männen återigen i majoritet. För övrigt var det bara pandemi, pandemi, pandemi.

Orri Páll Ormarsson är journalist på *Morgunblaðið*.

Vulkanutbrott

Självaste elementen har för vana att styra händelserna på Island och därför borde det inte ha kommit som någon överraskning att de blev förtörnade när coronapandemin hade dragit till sig all uppmärksamhet i över ett år. Och vad gjorde de då? Jo, slog till med ett styck rejält vulkanutbrott, och det inte i någon avlägsen avkrok eller fjärran dal, utan på Reykjanes, närmare bestämt vid Fagranesfjall i de så kallade Geldingadalarna. Det är inte långt ifrån Grindavík och Blå lagunen för dem som känner till geografien. Det är sällsynt att ett vulkanutbrott sker så nära bebyggda trakter på Island, och även om utbrottet var relativt litet drog det till sig åskådare i tusental, såväl islänningar som utländska turister. Så trångt var det om saligheten under långa perioder att folkhälsomyndigheten började kallsvettas eftersom begränsningar av folksamlingar på grund av pandemin gällde under nästan hela året, om än med vissa lättnader då och då. Men ingen kom till skada under denna oplanerade "utomhusfestival", den första sedan sommaren 2019. Och vulkanutbrottet hade vänligheten att heller inte störa de boende i närheten, även om invånarna i Grindavík hade skakats om ordentligt av alla jordskalv som mullrade och riste i flera veckor innan berget öppnade sig och kastade ut sin segflytande lava.

Året började med optimism

Det vore synd att påstå att utbrottet i Geldingadalir i all sin prakt skulle ha utgjort någon sorts återspeglning av det politiska livet på Island under anno Domini 2021. Där rådde i det närmaste stiltje, ty allt handlade, för andra året i rad, om pandemin, pandemin och pandemin. Inte mycket annat lyckades tränga sig fram i nyhetsflödet, men så var ju också effekterna av pandemin sådana att livet, så som vi var vana vid att leva det, sattes på vänt om och om igen.

Året inleddes med stor optimism. Godkända vacciner hade nått Islands stränder och vårdpersonal kavlade upp ärmarna och stack sprutor i överarmarna på den ena årgången efter den andra. Långa köer bildades vid Laugardalshöll, islänningarnas nationalarena, och det var för många köande ett kärt återseende eftersom det till att börja med handlade om samma årgångar som köat på exakt samma ställe för den berömda konserten med rocklegenderna Led Zeppelin under Reykjavíks kulturfestival sommaren 1970. Många av dem hade säkerligen inte setts sedan dess.

Optimismen förbyttes i pessimism när det visade sig att vaccinerna trots allt inte lyckades brotta ner viruset, även om experterna var eniga om att sannolikheten för att bli allvarligt sjuk i covid minskade avsevärt om man var vaccinerad.

Landets regering tog situationen på största allvar och införde den ena restriktionen efter den andra, allt efter pandemistyrka. Statsepidemiologen Þórólfur Guðnason's PM fortsatte att strömma in till hälso- och sjukvårdsministern Svandís Svavarsdóttir precis som året innan, och precis som förut följde ministern hans råd till punkt och pricka. Långt in i pandemin uttrycktes fortfarande inga åsikter om denna tingens ordning men en bit in på 2021 började det dock höras mummel i leden, inte minst bland självständighetspartister, där vissa ansåg att en del åtgärder kvävde den så viktiga friheten alltför mycket. F.d. justitieministern Sigríður Á. Andersen var den som upplät sin stämma högst och ivrigast, men också partiets yngre ministrar, närings- och innovationsministern Þórdís Kolbrún Reykfjörð Gylfadóttir och sittande justitieministern Áslaug Arna Sigurbjörnsdóttir började vädra sina tvivel, utan att det hela ledde till några större konflikter vid regeringsbordet.

Statsepidemiologen blir årets man

Svandís ådrog sig allt mer kritik även utifrån för att hon så att säga ständigt gömde sig bakom en pelare, med andra ord: hon lade allt ansvar för pandemiåtgärderna på statsepidemiologen. Det var varken naturligt eller rättvist, ansåg man, att lägga sådant ansvar på en tjänsteman som enbart värnade om att begränsa smittspridningen i landet, eftersom det var så många andra faktorer som också spelade in, till exempel landets ekonomi och olika behov hos individer och företag. Men allmänt var man nöjd med Þórólfs insatser och bland annat valdes han till "årets man" i en tittaromröstning anordnad av public service-tv, *RÚV*.

Många var förstas de som hade det bekymmersamt under året. Islands turistnäring, som svävat högt på framgångens vingar åren innan pandemin gjorde en störtdykning under 2020 och hade svårt att ens lyfta från marken under 2021. Dessutom hade restaurangnäringen stora svårigheter och kände

*Rekordförsäljning på Systembolaget: Man behöver nog mer än två doser av denna substans.
Teckning:
Ívar Valgarðsson.*

sig som om den satt fast i en svängdörr som både tillät krögarna att ha öppet och samtidigt pressade dem att stänga. Det klagades över inkonsekvenser i restriktionerna, inte bara gällande barer och restauranger.

Scenkonsten led också av det rådande läget och många skådespelare och musiker drabbades av mycket kännbara inkomstbortfall. Att planera för framtiden blev omöjligt.

Olycksbådande inflation

Det var därför ett stort steg när regeringen i början av juli meddelade att alla pandemirestriktioner lyftes bort, eftersom det nästan inte existerade någon smitta i landet längre. Men man hade knappt hunnit dra korken ur champagneflaskan förrän otyget gjorde sig påmint igen och man måste införa nya restriktioner tre veckor senare. Sådär fortsatte det resten av året, viruset kom och viruset gick, precis som på andra ställen i världen.

Man tillgrep en rad olika åtgärder för att mildra pandemins skadeeffekter för individer och företag och det står klart att staten har skuldsatt sig långt fram i tiden och att Island inte är i närheten av att få bukt med coronaviruset, även om en mildare variant, omikron, nu tagit över.

Många andra utmaningar väntar nu regeringen, en av dem är ett gammalt spöke som nu rasslar olycksbådande i korridorerna, nämligen inflationen som äldre generationer islänningar minns med fasa. Fackföreningarnas ledare har börjat ge uttryck för sin oro för det arbetande folkets ekonomi efter Centralbankens höjning av styrrentan som i många fall leder till dyrare låneamorteringar. De flesta är eniga om att det största ansvaret för inflationen ligger på fastighetsmarknaden vars priser gått stadigt uppåt under året. Det är ett faktum som centralbankschefen inte gillar och vill stävja med diverse åtgärder. Det måste råda balans i landet mellan människors löner och huspriserna.

Historiskt val – ett litet tag

Islänningarna gick till valurnorna den 25 september och röstade fram ett nytt allting. Det valet blev historiskt. I alla fall ett tag.

När resultatet förelåg på morgonen nästa dag visade det sig att fler kvinnor än män för första gången valts in i alltinget, 33 mot 30. Nyheten for som en löpeld över europeiska media – något liknande hade aldrig inträffat i något parlament i vår världsdel. Men man blev tvungen att räkna om rösterna i nordvästra valkretsen eftersom det visat sig att det förekommit inkonsekvenser i sorteringen av de röster som lagts för partiet Viðreisn (Renässans). Efter omräkningen förändrades alla kandiderande partiers röster en smula, men också antalet tomma och ogiltiga valsedlar och även det totala antalet röster vilket fick till följd att fördelningen av utjämningsmandat för landet som helhet förändrades avsevärt. Det innebar att tre kvinnor föll bort och därmed var de inte längre i majoritet. Omräkningen hade ingen påverkan på själva den politiska mandatfördelningen i alltinget.

Det framkom allvarlig kritik mot rösträkningen och behandlingen av valmaterial i nordvästra valdistriktet och processen anmälades till valprövningsnämnden och polisen. Det kom sedan i dagen att det utrymme där valmaterialet förvarades inte hade förseglats mellan första och andra räkningen, vilket verkligen inte stärkte allmänhetens förtroende för proceduren. Det hela blev mycket pinsamt för de ansvariga i valdistriktet. Några röster höjdes för att ta om valet i detta valdistrikt, andra för att ta om valet i sin helhet eftersom själva det demokratiska systemet stod på spel. Resultatet från ett parlamentsval måste vara höjt över allt tvivel.

Bristerna påverkade inte resultatet

Det utskott som tillsattes för att granska valproceduren, under ledning av Birgir Ármannsson, alltingsledamot för Sjálfstæðisflokkurinn (Självständighetspartiet), tog god tid på sig att samla in material och utreda saken. Utskottet kom fram till att det funnits allvarliga brister i såväl förvaringen av valmaterial som valförrättarnas arbetsmetoder i nordvästra valdistriktet. Däremot ansåg en majoritet i utskottet att inget pekade på att dessa brister hade påverkat valutgången, varför resultatet kunde godkännas.

Efter omräkningen av rösterna i nordvästra valdistriktet var det sedan de nyvalda alltingsledamöternas uppgift att bekräfta sina respektive valprotokoll, så som det föreskrivs i den isländska republikens konstitution.

Valdeltagandet var 80,1 %, vilket var en besvikelse – det var det näst lägsta som någonsin förekommit i alltingsval på Island.

Regeringspartierna Vinstrihreyfingin – Grænt framboð (Vänstern – de gröna), Sjálfstæðisflokkurinn och Framsóknarflokkurinn (Framstegspartiet) höll ställningarna i valet. Den största skillnaden stod det sistnämnda partiet för

Omräkningskarusell i nordvästra valdistriktet. I alltingsvalet 2021 förekom inkonsekvenser i sorteringen av röster. Fördelningen av utjämningsmandat förändrades avsevärt och en omräkning av rösterna behövde göras. Teckning: Helgi Sigurðsson.

med sin markanta ökning med nästan 10 % jämfört med valet 2017, vilket renderade fem nya alltingsmandat, sammanlagt nu 13. Det är inte första gången i isländsk politik som Framsóknarflokkurinn "vinner" valkampen, och partiets slagord den här gången verkar ha varit ovanligt lyckat: "Är det inte helt enkelt bäst att välja Framsókn?"

Sjálfstæðisflokkurinn behöll sina 16 mandat medan Vinstrihreyfingin – Grænt framboð förlorade tre av sina tidigare elva och alltså nu har åtta. I själva verket var minskningen bara ett mandat eftersom två personer som valdes in 2017 hade lämnat partiet under valperioden.

Bytte parti efter valet

Majoriteten fick ett oväntat tillskott två veckor efter valet då Birgir Þórarinsson, ledamot för Miðflokkurinn (Centerpartiet) gick över till Sjálfstæðisflokkurinn. Det är första gången en alltingsledamot byter parti så kort tid efter valet. Birgir fick hård kritik för sitt partibyte, inte minst vad gäller tidpunkten, men han försvarade sig med att ledningen i hans gamla parti hade motarbetat honom i provvalet som föregick alltingsvalet och att han därför inte längre kände sig välkommen där. Detta gjorde ont värre för Miðflokkurinn som förlorade fyra ledamöter jämfört med 2017, och i själva verket sex eftersom två personer hade tillkommit under valperioden då de blivit uteslutna ur Flokkur fólksins (Folkets parti). Kvar finns nu bara två ledamöter för detta parti, partiledaren Sigmundur Davíð Gunnlaugsson och Bergþór Ólasson.

Det enda oppositionsparti som hade verklig framgång i valet var Flokkur fólksins som fick två nya mandat och i själva verket ökade med fyra, för som tidigare nämnts hade två personer uteslutits ur partiet under valperioden. Partiordföranden Inga Sæland har en stor och lojal följarskara och tog bland

andra med sig nationens störste hamburgerförsäljare, Tómas A. Tómasson, som är den äldste nyvalde alltingsledamoten någonsin med sina 72 år, och också Jakob Frímánn Magnússon, keyboardist i Stuðmenn, en av Islands populäraste orkestrar genom tiderna. Inga talar ofta med stor övertygelse om livsvillkoren för de äldre, de funktionsnedsatta och andra ekonomiskt utsatta grupper och väcker uppenbarligen genklang.

Övriga oppositionspartier lyckades inte mobilisera lika väl; Samfylkingin (Socialdemokraterna) förlorade ett mandat, Píratar (Piraterna) stod oförändrade och Viðreisn tillskansade sig ett nytt mandat.

Ett nytt parti, Sósíalístaflokkurinn (Socialistpartiet), hade enligt opinionsmätningarna en hel del sympatisörer, men när det kom till kritan nådde partiet inte upp över 5 % -spärren och blev alltså lurade på konfekten. Det sitter således nu åtta partier i alltinget, en helt annan situation än med den "fyrklöver" som under stora delar av förra århundradet dominerade scenen.

Vänstern – de gröna kvar på statsministerstolen

Det blev alltså så att folket valde samma regeringskoalition som tidigare. Kanske inte så överraskande med tanke på hur de tre partiernas ledare inför valet tävlade om att beskriva hur nöjda de var med samarbetet, än mer ju närmare valet man kom. De tog dock mycket god tid på sig att utforma en regeringsförklaring, bland annat på grund av nordvästra valdistriktets rösträkningsmiss vars utgång var svår att förutse. Katrín Jakobsdóttirs ministerium tog inte formellt vid makten förrän 28 november, alltså två månader efter valet.

Trots sämre valresultat och det faktum att Vinstri hreyfingin – Grænt framboð är det i särklass minsta partiet i regeringen visade det sig mycket snart att det inte fanns några planer på att Katrín skulle lämna över statsminister-

Statsminister Katrín Jakobsdóttir (Vänster – de gröna) dansar med finansminister Bjarni Benediktsson (Självständighetspartiet) till dragspelsmusiken från infrastrukturminister Sigurður Ingi Jóhannssons (Framstegspartiet). "Vi fortsätter väl i samma takt baby, ett steg åt höger, ett steg åt vänster". Teckning: Ívar Valgarðsson.

posten till Sigurður Ingi Jóhannsson, Framsóknarflokkurinnns ledare, eller Sjálfstæðisflokkurinnns Bjarni Bendiktsson. Några röster i dessa partier höjdes till en början med sådana krav, men de tystnade fort. Opinionsmätningarna hade länge visat att Katrín har det överlägset största förtroendet för att inneha posten, och det långt utanför det egna partiets hank och stör.

Framsóknarflokkurinnns lön för valsegern blev å andra sidan en ny ministerpost, partiets fjärde. Vinstri hreyfingin – Grænt framboð har fortfarande tre stolar och Sjálfstæðisflokkurinn fem. Vinstri hreyfingin – Grænt framboð fick släppa ifrån sig både miljödepartementet och hälso- och sjukvårdsdepartementet. Man kan nog tryggt påstå att de förlusterna måste ha svidit rejält, i synnerhet den förstnämnda, ett departement som ju handhar Vänstern – de grönas hjärtefråga. Framsóknarflokkurinn tog över ledningen av hälso- och sjukvårdsdepartementet. De som förespråkar en ökad andel privatdriven verksamhet på det området sätter nu stora förhoppningar till de nya tingens ordning, och den nye ministern Willum Þór Þórsson har faktiskt redan sagt att han föredrar "ett blandsystem" vad gäller sjukvården. Den förra ministern, Svandís Svavarsdóttir, la mera vikt vid offentligt driven verksamhet, i enlighet med sitt partis politik.

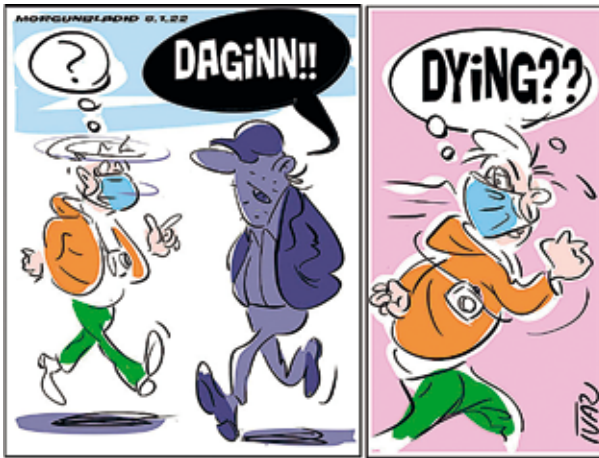
Samarbete om stabilitet

I den frågan kristalliserar sig egentligen skillnaden mellan de partier som ingår i regeringen. Vinstri hreyfingin – Grænt framboð står längst till vänster på den politiska skalan, Framsóknarflokkurinn i mitten och Sjálfstæðisflokkurinn historiskt längst till höger – även om en del hävdar att Miðflokkurinn nu har placerat sig längst till höger och Viðreisn strax intill. Detta parti bildades när EU-förespråkare bröt sig ur Sjálfstæðisflokkurinn för några år sedan.

Det är inget vanligt scenario att Vinstri hreyfingin – Grænt framboð och dess föregångare samarbetar med Sjálfstæðisflokkurinn, men efter avsevärd politisk instabilitet och återkommande nyval efter finanskrisen 2008 krokade dessa partier arm 2017 tillsammans med Framsóknarflokkurinn som då kallades klistret i samarbetet. Detta parti har alltid skrutit med sin anpassningsförmåga och med att vara öppet i båda ändarna.

Regeringens mål har av allt att döma varit att säkra stabiliteten i landet, i politiken såväl som i näringslivet, och inte rota runt för mycket i rådande läge, vilket till exempel Píratar lägger mycket energi på, exempelvis med idéer om en ny författning som det gått mycket långsamt att träckla ihop.

De tre regeringspartierna är djupt eniga om att hålla Island utanför EU, och den debatten, som nådde sin höjdpunkt 2009–2013 då Vinstri hreyfingin – Grænt framboð och Samfylkingin regerade tillsammans, har länge legat nere och det är inte troligt att den kommer upp på agendan igen i brådrasket, så länge de EU-vänliga partierna Samfylkingin och Viðreisn fortfar att stå utanför regeringen. Vinstri hreyfingin – Grænt framboð röstade som bekant för en

Daginn!! (betyder "Goddag!") uttalas ungefär som "dying".
Teckning:
Ívar Valgarðsson.

medlemsansökan till EU under den nämnda regeringens tid, tvärt emot partiets uttalade policy. Men nu har frågan frusit inne.

Inte bara förflyttades ansvarsområdena mellan partierna, utan också mellan olika ministrar och departement, av vilka flera fick nya namn, vilket säkert kommer att orsaka viss förvirring hos allmänheten ett tag framöver.

Får andra frågor gehör?

Huruvida andra frågor än coronapandemin får möjlighet att komma upp på bordet under det nya året får tiden visa. Det råder ingen brist på sådana frågor. Många, särskilt yngre medborgare, efterlyser kraftigare och tydligare åtgärder vad gäller klimatet, även om man inte kan säga annat än att de styrande på Island har vaknat till medvetande om denna jättestora fråga de senaste åren. Själfstæðisflokkurinn har nu tagit över budkavlen från Vinstri hreyfingin – Grænt framboð i miljödepartementet, och även om det pratas i stora ord om vikten av omedelbara åtgärder, måste de visa i handling att de brinner lika starkt för frågan som den förra miljöministern, Guðmundur Ingi Guðbrandsson, som kom raka spåret in i regeringen 2017 på grund av sin expertis på området, utan att passera alltinget.

Här bör också nämnas energifrågan och skapandet av en nationalpark på högfjället som regeringspartierna ser på med helt olika glasögon. Dessutom kommer det att bli löneförhandlingar under året eftersom avtalen löper ut för flera stora företag. Det är uppenbart att fackföreningarna kommer att sälja sig dyrt i rådande inflationstider. Dessa diskussioner kommer utan minsta tvekan att få stor påverkan på näringslivet och allmänhetens förväntningar om bättre ekonomi. Då kan ett nytt stort utbrott vara över oss.

Översättning från isländska:
Ylva Hellerud

HARALD STANGHELLE

REGJERINGSSKIFTE MED TURBULENS Politikk og økonomi i Norge i 2021

Norge fikk ny regjering etter stortingsvalget i fjor høst. Men uforutsette begivenheter har så langt tatt initiativet fra statsminister Støre & co. Strømkrise og skandaler er stikkord.

Harald Stanghelle er tidligere politisk redaktør i *Aftenposten*.

Stortingsvalg

I høstens stortingsvalg ble de politiske kortene delt ut på nytt for de kommende fire årene. Valgresultatet førte ikke bare til et regjeringsskifte, men også til store endringer i maktforholdene mellom de ulike partiene.

Den mest synlige virkningen var at Norges fremste politiker de siste åtte årene, Høyres Erna Solberg, måtte gi nøkkelkortet til statsministerens kontor til Arbeiderpartiets Jonas Gahr Støre. Høyre gikk kraftig tilbake, men Erna Solberg vil likevel bli stående som den lengst sittende konservative statsminister i norsk historie.

Arbeiderpartiet gjorde sitt nest dårligste valg siden 1924. Med en oppslutning på 26,3 prosent var det til og med dårlige enn katastrofevalget i 2017 (27,4 prosent). Likevel ble resultatet feiret som en stor seier. Det skyldes delvis at forventningene var lave. Ap hadde i valgåret sett målinger som viste en oppslutning på under 20 prosent. Men mest skyldtes jubelen at det allerede valgnatten ble åpenbart at Ap-leder Jonas Gahr Støre ville bli Norges kommende statsminister.

Etter åtte lange år var Arbeiderpartiet tilbake der partiet selv mener det hører hjemme – i regjeringssposisjon.

Med en oppslutning på 13,5 prosent gjorde Senterpartiet sitt nest beste stortingsvalg i sin 101 år lange historie. Likevel var nok ikke entusiasmen over dette så stor som man kunne tro. For Sp hadde vent seg til meningsmålinger der partiet lå tett opp under 20-tallet. I juni var troen på en brakseier så stor at partiets landsmøte kronet lederen, Trygve Slagsvold Vedum, til statsministerkandidat. En omdiskutert strategi som ikke falt spesielt heldig ut for Senterpartiet.

Det tredje regjeringspartiet fra de åtte rødgrønne regjeringsårene (2005-2013) da Jens Stoltenberg var statsminister, Sosialistisk Venstreparti (SV), gjorde et brukbart valg. 7,6 prosent representerte en fremgang på 1,6 prosent fra 2017-valget.

Det avgjørende – i alle fall for påtroppende statsminister Jonas Gahr Støre – var at disse tre partiene sammen har flertall i Stortinget. Viktig var det nok også at Sps resultat gjorde det uaktuelt for dette partiet å kreve statsministerposten i en ny regjering.

Stortingsvalget ga Norge ny regjering. Her kjemper Erna Solberg og Jonas Gahr Støre om tronen, med lederne for de andre partiene som tilskuere.

Tegning: Inge Grødum.

Stort flertall på rødgrønn side på Stortinget

Valgresultatet ble historisk ved at aldri tidligere har partiene som selv definerer seg som tilhørende den borgerlige siden, stått så svakt sammenlignet med de partiene som ønsket en Ap-ledet regjering. De fire partiene som støttet Erna Solberg som statsminister fikk bare 68 representanter av Stortingets 169 plasser, mens partier som før valget hadde pekt på Jonas Gahr Støre fikk hele 100. Det siste mandatet gikk til en lokal liste i landets nordligste fylke kalt "Pasientliste fra Finnmark".

Det overveldende rødgrønne flertallet skyldtes to andre partier enn de tre nevnte:

Miljøpartiet De Grønne (MDG) med sine 3,9 prosent fikk 3 representanter mens partiet Rødt fikk 8 representanter med 4,7 prosent av stemmene.

MDG nådde ikke sitt mål om å komme over sperregrensen på fire prosent. En stor skuffelse for et parti som gjorde det svært godt under kommunevalget for to år siden, og som tidlig i valgkampen så ut til å bryte den magiske sperregrensen. Men igjen ble det tydeliggjort at MDG er et storbyparti med liten oppslutning utenfor byene. Valget ble heller ikke det klimavalget mange trodde da en av FNs klimarapporter ble offentliggjort i august. Eller rettere: Flere analytikere peker på at den førte til at de fleste partiene forsterket sin klimaretorikk og slik befolkning det samme politiske rommet som der MDG befant seg.

Partiet Rødt i stor fremgang

Partiet Rødts historie er helt annerledes. 2021-valget ble det store gjennombruddet for partiet.

Rødt er et ektefødt barn av den marxist-leninistiske vekkelsen som rammet mange – spesielt intellektuelle – for rundt femti år siden. I Norge ble Arbeidernes Kommunistparti (m-l) etablert. Bevegelsen fikk sin egen dagsavis

i *Klassekampen*, og spilte en synlig og aktivistisk rolle i det norske samfunnet på 70-tallet og et knapt tiår fremover. Dette var en bevegelse som helt ukritisk hyllet diktatorer som Stalin, Hoxha og Pol Pot, og som så det store lyset i Maos tenkning og eksempel.

Men forbildene falmet, og den revolusjonære gløden forsvant. Tross dette maktet man å etablere en Rød Valgallianse og senere partiet Rødt. AKP (m-l) ble nedlagt, men det nye partiet var likevel nært knyttet til sin diskuterte fortid. Mange av partiets ledere hadde da også en bakgrunn som autoritære kommunister. Det er denne tunge bagasjen den nye Rødt-generasjonen ikke bærer på.

I 2017 ble den da 36 år gamle partilederen Bjørnar Moxnes valgt inn på Stortinget fra Oslo. Han greide raskt å etablere seg som en effektiv enmannsgruppe med klare standpunkter, sans for effektiv timing og utbredt medietekke. Og fire år senere ble dette arbeidet kronet med Rødts store gjennombrudd i norsk politikk.

Rødts store drøm var å få en vippeposisjon i Stortinget – altså en parlamentarisk situasjon der Støre-regjeringen var avhengig av Rødt for å ha et flertall bak seg. Slik ble det ikke, men så langt tyder alt på at Rødt på meget dyktig vis likevel er i stand til å bruke dagens situasjon. (Se nedenfor).

Venstre og Fremskrittspartiet

Med ett eneste unntak ble valget på borgerlig side en stor skuffelse for de fire partiene som befinner seg der. Unntaket var det liberale partiet Venstre som under sin nye leder Guri Melby maktet å holde seg over sperregrensen, tross usikre målinger og dystre spådommer. Det er nå tredje valg på rad dette skjer. Vi må tilbake til sent på 60-tallet for å finne noe tilsvarende.

Fremskrittspartiet gikk også til valg med en ny leder. Etter femten år med Siv Jensen ved partiroret overtok Sylvi Listhaug i mai ledelsen. Listhaug er kjent som en hardtslående politiker med en konfronterende stil. Ikke minst på innvandringspolitikkenes område.

Da Fremskrittspartiet i januar 2020 etter drøye seks år gikk ut av Solberg-regjeringen, var det med håp om å gjenvinne tapte velgere. Partiet var blitt et offer for sine mange grå kompromisser, var dets egen analyse. Pandemien gav imidlertid lite rom for sterke egenmarkeringer. Velgerne virket dessuten lite villige til å glemme at Fremskrittspartiet i to perioder hadde et stort medansvar for styringen av Norge.

Et valgresultat på 11,6 prosent (minus 3,6 prosent) var langt lavere enn Fremskrittspartiet hadde satt seg som mål.

Høyre og Erna Solberg

Det var nok også Høyres resultatet på 20,4 prosent, en tilbakegang på hele 4,7 prosent. Likevel utløste ikke dette nederlagsstemning i partiet. I åtte år hadde Høyres Erna Solberg styrt landet, og knapt noen trodde at det var mulig å vinne et tredje valg på rad. Snarere ble tapet nærmest sett på som en politisk naturnødvendighet. Det var heller ingen som krevde Erna Solbergs avgang som partileder eller et markant skifte i partiets politikk. Høyre var mentalt forberedt på et liv i opposisjon.

Erna Solberg har da også varslet at hun tar gjenvalg som partileder på landsmøtet i mai, og ingen er i nærheten av å komme på tanken om å utfordre henne. Det har vært spekulert i om hun kommer til å gå av som partileder i god tid før stortingsvalget i 2025, men akkurat nå formulerer den 61 år gamle Solberg seg som om hun er den som da kommer til å utfordre Jonas Gahr Støre. Høyre har imidlertid en rekke dyktige yngre politikere med regjeringserfaring som kan tenkes å ta over ledervet. Det gjelder eksempelvis de to nestlederne Tina Bru og Henrik Asheim, den siste kommer til å bli valgt som ny nestleder i mai.

Kristelig Folkeparti i krise

Et borgerlig nederlag etter åtte regjeringsår lå i kortene. Men for et av regjeringspartiene ble valget en katastrofe: Kristelig Folkeparti tapte kampen mot sperregrensen og gjorde sitt mest katastrofale valg i en historie som strekker seg tilbake til 1933.

Det såkalte retningsvalget (se oversiktsartikkelen for 2019 i *Nordisk Tidskrift*) har satt sine dype spor i KrF. Partiet maktet aldri å komme på offensiven igjen etter at man med et knappest mulig flertall i 2019 gikk inn i Solberg-regjeringen. Mange tillitsvalgte gikk over i passivitet, og det viste seg håpløst for den nye lederen, Kjell Ingolf Ropstad, å mobilisere nye velgere.

Så skal det legges til at Kristelig Folkeparti gjennom mange år har slitt med oppslutningen. I 2017-valget var det bare så vidt man kom over sperregrensen (4,2 prosent), og partiet mistet noe av appellen som et landsdekkende parti. Ved fjorårets stortingsvalg ble dette svært tydelig. Med et resultat på 3,8 prosent mistet man 5 stortingsrepresentanter, og er nå bare representert fra det som en gang ble karakterisert som "bibelbeltet" – valgdistriktene Agder, Rogaland og Hordaland. Geografisk er dette sammenhengende distrikter helt sør og vest i Norge.

KrFs situasjon ble ikke bedre av at den unge lederen som ble valgt i 2019, Kjell Ingolf Ropstad, få dager etter valget måtte gå av som partileder etter å ha misbrukt en ordning med gratis bolig for stortingsrepresentanter (se nærmere om saken senere i artikkelen). På et ekstraordinært landsmøte i november 2021 ble Olaug Bollestad valgt til ny partileder.

Olaug Bollestad representerer et av KrFs kjerneområder, Rogaland, på Stortinget. Hun var landbruksminister i Solberg-regjeringen fra 2019 til 2021. Dessuten er hun kjent som en folkelig og humørfylt politiker som har gjort det stort på Instagram ved å dele hverdagsepisoder fra livet med sin mann. "Herr og fru Larkin", kaller de seg. Så langt har ikke dette ført til at flere velger KrF, og det er liten tvil om at den nye KrF-lederen har et enormt gjenreisningsarbeid foran seg. Det er da også dem som spør at partiet nå har utspilt sin rolle i norsk politikk, men det nok likevel for tidlig å skrive KrFs nekrolog.

Det er imidlertid ikke noe godt tegn at begge de to siste partilederne har kommet til makten gjennom prosesser som har endt med ekstraordinære landsmøter.

Mindretallsregjering

Arbeiderpartiets uttalte ønske var å danne en flertallsregjering med Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, altså en reprise av det rødgrønne regjeringssamarbeidet fra årene 2005–2013. Senterpartiets like klare holdning var en regjering med bare Arbeiderpartiet. Mens SV proklamerte at det hadde "lave skuldre", og at den nye regjeringens politiske kurs ville bli avgjørende for om partiet ønsket å gå inn i en koalisjon.

De tre partiene fikk flertall sammen i Stortinget og møttes til forhandlinger på Hurdalssjøen ikke langt fra Oslo. I løpet av nokså kort tid gikk SV ut av disse forhandlingene. Partiets erkjennelse var at det ikke fikk nok politiske gjennomslag på avgjørende områder, eksempelvis gjaldt dette et nei til fortsatt oljeleting på kontinentalsokkelen.

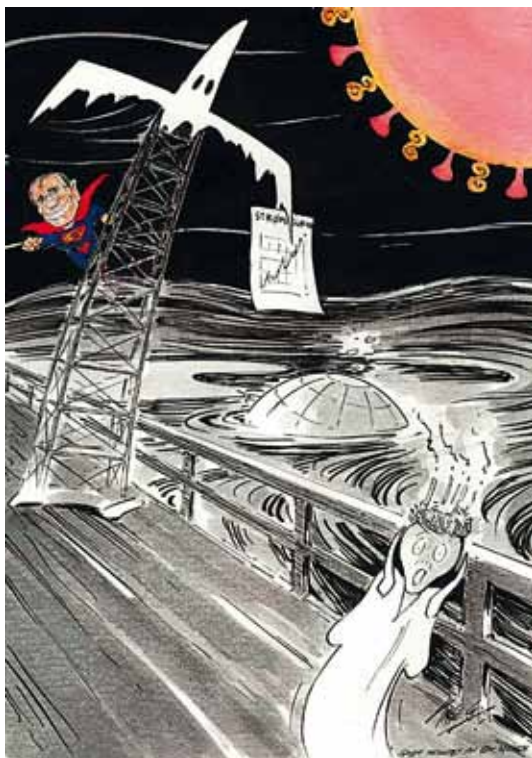
For Senterpartiet var dette en seier. For Arbeiderpartiet et nederlag.

I praksis betyr dette at Jonas Gahr Støre leder en mindretallsregjering som må ha støtte fra andre partier i Stortinget for å få flertall for sin politikk. I de fleste sakene – spesielt gjelder det statsbudsjettet – vil dette bety SV. For et svekket sosialdemokratisk parti vil det være svært problematisk å inngå kompromisser med Høyre eller andre borgerlige konstellasjoner, selv om dette nok er noe Senterpartiet på sikt kan tenke seg.

For SV skaper livet utenfor regjeringen et større politisk rom for politiske markeringer. Partiet vil ikke være dømt til å forsvare alt det regjeringen foretar seg. Dette kan vise seg å være avgjørende viktig i en situasjon der SV for første gang i sin historie har fått aktiv konkurranse fra et parti til venstre for seg selv. For Rødts vitale inntreden på Stortingets politiske arena, utfordrer SV på en helt spesiell måte.

Den nye regjeringens plattform

"Hurdalsplattformen", kalles den nye regjeringens politiske grunnlag. Der finnes både saker og kompromisser som Arbeiderpartiet og Senterpartiet har forpliktet seg til å styre landet på de kommende fire årene. I tillegg lanserte Arbeiderpartiet før valget en egen 100 dagers plan med konkrete saker som

Pandemien og strømprisen førte den nye regjeringen ut i hardt vær - her representert ved Klima- og miljøminister Espen Barth Eide.

Tegning: Inge Grørdum.

skulle gjennomføres den første tiden ved makten.

En oppsummering viser at langt på vei har Støre-regjeringen maktet å oppfylle løftene i denne planen, selv om det er de punktene man ikke har levert på som har fått mest oppmerksomhet. Sammen med SV fikk regjeringen også flertall for sitt første statsbudsjett, men måtte tåle kritikk for å ha skapt unødige mye politisk støy rundt enkeltpunkter man

visste ikke ville få et rødgrønt flertall i Stortinget.

De to regjeringspartiene har opplevd et historisk stort og raskt fall på de politiske meningsmålingene i løpet av de få månedene den har sittet ved makten. Normalen i Norge er at valgvinnerne enten holder skansen eller løfter seg noe. Arbeiderpartiet og Senterpartiet har opplevd det motsatte: Ingen regjeringspartier har tidligere opplevd en så bratt nedtur som det vi nå har sett.

De fleste forklarer dette med to viktige fenomener der ingen av dem er særnorske:

Det første er omikron-varianten av covid-viruset som førte til at Norge igjen måtte stenges ned på et tidspunkt da de fleste nordmenn trodde vi endelig kunne puste lettet ut. Regjeringen hadde noen uheldige håndteringsglipp i denne vanskelige overgangen. Et visst utslag kan det nok også ha hatt at det norske folket nå opplevde nye politikere der vi var blitt vant til Solberg-regjeringens krisehåndtering. Dessuten har det vært kritikk av regjeringens støtteordninger til nærings- og kulturliv.

Det andre fenomenet er den norske varianten av denne vinterens europeiske energikrise. I Norge har vi en tradisjon for nokså billig strøm. Vi er da også et kraftproduserende land. Men i november steg strømprisene, og det ble stadig vanskeligere å forklare og forsvare et system med krafteksport. Regjeringen

lanserte støtteordninger til norske strømkunder, men kom under kraftig kritikk for å handle for sent og for lite kraftfullt.

Samtidig peker opposisjonen på at Norge har meget god råd til å støtte de mange som får problemer med større utgifter enn forventet.

Norsk økonomi er jo på mange vis atypisk sammenlignet med andre nordiske land. For mens "AS Norge" har enorme inntekter som følge av økte energi- og oljepriser, så er ikke dette noe som kommer den vanlige nordmann til gode. I Norge noteres det nå ikke bare de høyeste strømprisene noensinne, det samme gjelder bensin og dieselpriene. Også renten - der Norges Banks styringsrente i hele 2021 har lagt på 0 - er nå på vei oppover.

Det betyr at forventningene til vårens lønnsoppgjør er høye. Ikke minst gjelder dette fra ansatte i offentlig sektor. Noe som bekymrer spesielt den konkurranseutsatte delen av norsk industri.

Rekordår i norsk økonomi

2021 går inn i historien som det beste noensinne for "AS Norge", målt etter hvor mye penger nasjonen tjente og hvor mye formuen vår økte. Det viser tall som Statistisk Sentralbyrå publiserte første uken i mars. Det er koronapandemi og energikrise som er stikkordene for hvorfor verdiene våre har økt så mye. Finansredaktør Terje Erikstad i avisen *Dagens Næringsliv* har pekt på at for å motvirke pandemien satte verdens sentralbanker ned rentene og pøste på med penger inn i finansmarkedene. Dette løftet verdien av både aksjer og obligasjoner, som igjen førte til en meget solid avkastning på nordmenns felles formue i det såkalte Oljefondet.

Da pandemien i 2020 førte til nedstengning av land etter land, kollapset etterspørselen etter energi. Men når så samfunnene åpnet opp igjen tok etterspørselen seg kraftig opp, men tilbudet ikke økte tilsvarende. Dermed har prisen steget markant, noe som for en eksportør som Norge betyr store løpende inntekter.

Det sier sitt at sammen med Singapore-børsen er Oslo Børs de to eneste blant de rike landene som så langt i år (til 1. mars) er i pluss. Slikt sier noe om hvilket økonomisk annerledesland Norge er.

Selv om mange nordmenn opplever tøffe tider med renteheving, rekordhøye strømpriser og ditto bensinpriser, er det andre parametere som går i vår favør. Ikke minst gjelder det at antall arbeidsløse - som under pandemien steg til et urovekkende høyt tall - overraskende fort sank til et normalt nivå. Ved utgangen av februar var 2,3 prosent helt arbeidsledige. Vi må helt tilbake til før finanskrisen i 2008 for å finne like lave tall. Innen mange bransjer er problemet nå mangel på arbeidskraft. Også fordi mange arbeidstakere fra andre land ikke er kommet tilbake etter pandemien. Spesielt gjelder det unge arbeidstakere fra Sverige.

Så sammenlignet med verden rundt oss - også her i Norden - er vi i Norge i en misunnelsesverdige god økonomisk situasjon.

Meningsmålinger – og velgervandring

Det har altså ikke den ferske Støre-regjeringen fått uttelling for. Opinionsmålingene viser at Høyre igjen har vokst til landets største parti, mens Arbeiderpartiet har mistet mye av den økende oppslutning det fikk frem mot fjorårets valg. Mest kritisk er det imidlertid for Senterpartiet som på en god del målinger er halvert i oppslutning på de få månedene som er gått siden valget.

Vanligvis er politiske meningsmålinger like etter et valg helt uinteressante. Det er jo uansett så lenge til velgerne igjen skal si sitt. Når det som nå skjer av spontane velgervandringer har krav på en viss interesse, er det fordi dette kan representere et mer fundamentalt stemningsskifte. Ikke minst for Senterpartiets del.

Under Trygve Slagsvold Vedums vellykkede ledelse har partiet markert seg som en bevegelse som i sjelden grad har lyktes å samle opp mange forskjellige typer misnøye. Det gjelder misfornøyde distriktvelgere så vel som nostalgiske antireformister og mennesker som føler seg marginalisert. Senterpartiet har fått velgere fra mange av de andre partiene, ikke minst gjelder det Fremskrittspartiet. Partilederen har da også vært raskt ute og støttet ulike opprør mot ulike regjeringsvedtak. Underforstått har det lagt i kortene at med Senterpartiet i regjering ville alt vært annerledes.

Men i praksis er det sjeldent så enkelt. I regjering har Senterpartiet mistet mye av den friske endringsoptimisme og den systemkritiske holdning det sto for gjennom årene i opposisjon. At partilederen også er Støre-regjeringens finansminister, er med på å forsterke dette inntrykket. Trygve Slagsvold Vedum har da også ved sin noe omtrentlige stil gjort noen tabber en finansminister helst ikke bør tillate seg.

Et annet bemerkelsesverdig trekk ved de siste månedenes meningsmålinger er en sterk fremgang for Rødt. På enkelte av dem er partiet nå større enn både SV og Sp. Det har til og med vært enkeltmålinger der Rødt er landets tredje største parti, altså også foran Fremskrittspartiet. Det interessante er at det ser ut til at Rødt er det partiet som overtar en god del tidligere Sp-velgere. Noe som bekrefter teorien om at vi Norge har en god del misfornøyde protestvelgere som ideologisk uanstrengt kan vandre fra Frp via Senterpartiet til Rødt.

Bare tiden vil vise om dette er velgervandringer som setter mer varige spor etter seg enn det vi har sett de siste månedene. Et moment i den retning kan være at det i norsk politikk de siste årene har blitt avdekket flere helt ulike skandalesaker som i sum kan bidra til at den vanligvis så høye tilliten til våre politikere og politiske institusjoner, svekkes.

Juks med reiseregninger og pendlerboliger

For fire år siden var det Metoo-skandalene som herjet norsk politikk. Flere fremtredende politikere ble anklaget for ulike former for seksuell trakassering og måtte trekke seg. Den mest prominente av disse var Arbeiderpartiets sterke nestleder, Trond Giske, som i fjor også gikk ut av Stortinget.

*Einar Gerhardsen, den gamle landsfaderen fra AP, gir gode råd til statsminister Jonas Gahr Støre.
Tegning: Inge Grødum.*

Også avsløringer av stortingsrepresentanter som hadde beriket seg ved å skrive falske reiseregninger, skapte et noe urettferdig bilde av en politikerstand med diskutabel etikk. I løpet av 2021 ble to stortingsrepresentanter – fra henholdsvis Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet – dømt til fengsel for slik svindel.

Tidlig på høsten ble et helt annet sakskompleks avslørt av norske medier - de såkalte "pendlerboligsakene". Dette skulle vise seg å få store konsekvenser for det politiske Norge.

Utgangspunktet er en nokså enkel regel som tilsier at dersom en folkevalgt har utgifter til bolig på sitt hjemsted, har vedkommende rett til fri bolig i nærheten av Stortinget i Oslo. Hensikten er selvsagt at en stortingsrepresentant ikke skal ha doble boutgifter grunnet sitt politiske verv. Et minimumsvilkår er at den faste boligen skal ligge minst 40 kilometer fra Stortinget.

Avisen *Aftenposten* – som hadde avslørt svindelene med reiseregninger – avdekket at en rekke representanter hadde tolket dette regelverket svært så raust. Og alltid i en retning som gjorde at vedkommende politiker hadde hatt økonomisk gevinst av tolkningen. For noens vedkommende dreide det seg også om manglende innbetalt skatt av fordeler man hadde hatt. Uklart regelverk og manglende kontroll, ble anført som noe av grunnen til at dette kunne skje. Men det ble også dokumentert en ukultur der en del politikere så det som naturlig å benytte seg av fordeler man etter intensjonen i ordningene ikke skulle hatt. I skrivende stund er hele dette sakskomplekset under ekstern granskning. Noen av sakene er også under politietterforskning.

En av dem som ble avslørt var den nokså ferske lederen for Kristelig Folkeparti, Kjell Ingolf Ropstad. Han hadde oppgitt gutterommet hjemme hos foreldrene som sin bostedsadresse. Det var grunnlaget for at Ropstad fikk gratis pendlerbolig. Og dette til tross for at han var gift og hadde barn, samt eide en bolig i Oslo-området. Etter noen runder med forklaringer og bortforklaringer, sto det ikke annet igjen enn at KrF-lederen både ønsket å få en økonomisk gevinst og slippe fordelsbeskatning. Begge deler på sviktende grunnlag.

Etter et stadig økende press gikk Kjell Ingolf Ropstad 18. september ut av Solberg-regjeringen. Og kort tid senere gikk han også av som leder for KrF.

Avsløringer av to Ap-topper

I oktober ble Arbeiderpartiets Eva Kristin Hansen valgt til ny stortingspresident. En posisjon som i det nasjonale hierarkiet rangeres som nummer to etter kongen. Få uker senere avslørte *Adresseavisen* i hennes hjemby Trondheim at også hun hadde misbrukt systemet med pendlerboliger. Den førte til at hun i november trakk seg som stortingspresident. Hun ble erstattet av Masud Gharahkhani – også han fra Arbeiderpartiet. Stortingets nye president er født i Iran, men kom som liten gutt til Norge sammen med sine foreldre som var på flukt fra det stadig mer undertrykkende presteregimet i Teheran. Han blir dermed den første stortingspresident med familiebakgrunn i et ikke-vestlig land. Men Gharahkhani er ikke den første innvandrersom er blitt stortingspresident: Jo Benkow – stortingspresident fra 1985 til 1993 – var sønn av jødiske innvandrere som kom til landet vårt fra Russland og Skottland (opprinnelig fra Litauen).

I månedsskiftet februar/mars førte det samme pendlerbolig-komplekset til enda et svært dramatisk fall. Denne gang rammet det Jonas Gahr Støre og hans regjering med full kraft. For avisen *VG* kunne avsløre at Arbeiderpartiets nestleder og regjeringens arbeidsminister, Hadia Tajik, hadde misbrukt ordningen da hun var rådgiver i Stoltenberg-regjeringen.

Selv benektet Tajik misbruk, men måtte erkjenne at det ble gitt feil opplysninger da hun søkte om pendlerbolig. Det viste seg også umulig for henne å sannsynliggjøre at hun hadde hatt utgifter hjemme hos foreldrene der hun oppgav sitt bosted disse årene. Tajik tok selv initiativ til å betale tilbake det hun hadde hatt som en skattefordel for dette. Men hun ble utsatt for sterk kritikk, ikke minst fra tre av lederne i Landsorganisasjonen i Norge.

Onsdag 2. mars gikk Hadia Tajik ut av regjeringen. Begrunnelsen var at hennes sak skygget for arbeidet med et av de viktigste områdene Støre-regjeringen arbeidet med. Både hun og Jonas Gahr Støre ønsket at hun skulle fortsette som sosialdemokratens nestleder. Men presset mot henne ble for stort. Søndag 6. mars ble det offentliggjort at hun også trakk seg som Arbeiderpartiets nest viktigste tillitsvalgte.

For Jonas Gahr Støre er dette meget dramatisk. For Hadia Tajik var en av de få lysende stjerner i hans regjering. Den ofte regjeringsvennlige *Dagsavisen* omtaler henne som "det absolutte esset i Støres regjering". Avisen kaller Tajiks fall "en ulykke for landet, som i våre øyne kan ha mistet et av sine mest åpenbare statsministeremner". Flere kommentatorer mener da også hun kunne vært aktuell som Støres etterfølger som partileder og statsminister, om den situasjonen skulle oppstå. Nå er det toget gått, også om hun kan håpe på at tiden sørger for glemsel og tilgivelse for et feiltrinn som tross alt ikke er av de mest graverende. Men for Støre kommer dette på toppen av en rekke saker som er med på å undergrave hans autoritet over et parti som sliter. Derfor svir nok Tajik-saken mer enn det meste annet han har måtte håndtere de snart åtte årene siden han overtok Arbeiderpartiet fra Jens Stoltenberg.

Vennskap og habilitet?

Jens Stoltenberg har ellers skapt problemer for Jonas Gahr Støre de siste månedene. Ikke i kraft av sin posisjon som NATOs dyktige generalsekretær, men som aktuell for stillingen som ny norsk sentralbanksjef.

Det startet med noen "følere" i den ofte velinformerte avisen *Dagens Næringsliv*. Der ble det antydnet at Stoltenberg kunne være interessert i å overta som sjef for Norges Bank etter Øystein Olsen som hadde varslet at han i februar 2022 skulle gå av for aldersgrensen. Det førte til en nokså intens offentlig debatt om Stoltenberg hadde den nødvendige uavhengighet som skulle til i en slik stilling. Det ble mer enn antydnet at som tidligere finansminister og statsminister var båndene til Arbeiderpartiet for sterke. Statsminister Jonas Gahr Støre valgte å melde seg inhabil i ansettelsesprosessen fordi de to har et nært vennskap. Samtidig ble det avslørt at Stoltenbergs kandidatur hadde vært tema under private middager der både oljefondsjeff Nicolai Tangen og Jonas Gahr Støre hadde vært til stede. Det ble aldri dokumentert noen uregelmessigheter, men skapt et inntrykk av at her hadde en skjult maktelite operert på siden av den ordinære prosessen. Det meget uvanlige skjedde at flere av opposisjonspartiene - Høyre, SV og Venstre var blant disse - advarte mot å ansette Stoltenberg.

Selve prosessen ble håndtert av Finansdepartementet. Der oppfordret man både Norges Banks visesentralbanksjef Ida Wolden Bache og Jens Stoltenberg til å søke. Begge ble definert som meget kvalifiserte søkere, men med høyst forskjellige bakgrunn for å fylle stillingen.

Etter noen ukers behandlingstid konkluderte man med at Jens Stoltenberg var den beste søkeren. Han ble utnevnt av regjeringen i første statsråd i februar.

Uansett diskusjonen rundt hans Norges bank-jobb er det ingen tvil om at Jens Stoltenberg har en sterk posisjon i Norge. I åtte år har han frontet NATO på en måte de fleste nordmenn er stolte over. Ukraina-krigen har forsterket dette inntrykket.

Bred støtte til NATO

Den russiske invasjonen av Ukraina har selvsagt også i Norge gjort et voldsomt inntrykk. Naturligvis er NATO-landet Norge helhjertet i sin fordømmelse av invasjonen. Samtidig som det er en erkjennelse av at det som nå skjer vil forandre et stort sett nokså godt bilateralt forhold til Russland som naboland.

I likhet med det vi har sett i de øvrige nordiske landene har angrepet på Ukraina nærmest over natten forandret holdninger også i Norge. En meningsmåling tatt opp de første dagene i mars viste at 93 prosent av alle nordmenn nå støtter norsk NATO-medlemskap. Det er den høyeste ja-prosenten som noensinne er målt.

Et annet utslag er at toneangivende politikere i Sosialistisk Venstreparti – et parti som ble grunnlagt på sin NATO-motstand og alliansefrihet – nå tar til orde for å revurdere partiets syn på den vestlige forsvarsalliansen.

Stemningsskiftet invasjonen skapte ble også tydeliggjort ved at Norge i løpet av et par dager opphevet forbudet vi har hatt helt siden 1959 mot å eksportere våpen til krigførende nasjoner. Like etter invasjonen holdt Støre-regjeringen - med støtte av Høyre - fast på dette forbudet. Da var eksporten til det kjempende Ukraina begrenset til hjelmer og skuddsikre vester. Få dager senere snudde man opp ned på de nedarvede norske begrensningene, og åpnet for eksport av panservernraketter. Bare de to venstrepartiene Rødt og SV var mot. Da SV behandlet saken i sitt landsstyre var det bare et knapt flertall for denne linjen. Talende nok tilhørte partileder Audun Lysbakken mindretallet som ønsket at Norge skulle eksportere våpen til Ukraina.

En nordisk epilog hører med i denne sammenheng. Danmark, Finland og Sverige var tidligere ute enn Norge med å varsle hjelp til Ukraina i form av våpen. Det gjorde et visst inntrykk i Norge at våre nordiske naboland lå foran oss i så måte. På samme vis var de andre nordiske landene før Norge i å erklære flyforbudssoner.

Det er liten tvil om at følgene av Ukraina-krigen vil påvirke norsk politikk i tiden som kommer. Nå i begynnelsen av mars er det imidlertid helt umulig å spørre noe om hvordan dette vil skje.

MAGGIE STRÖMBERG

REGERINGSKRISERNAS ÅR

Svensk politik 2021

Statsministern blev både avsatt och avgick. Sverige fick sin första kvinnliga statsminister och Sverigedemokraterna fick för första gången förhandla budget med andra partier – och vinna omröstningen i riksdagen.

Maggie Strömberg är politisk reporter på *Svenska Dagbladet*.

Efter att de hade väckt misstroendeförklaring mot Löfven firade de på Peppes restaurang, vänsterpartisterna. Ristorante da Peppe, på hörnet vid riksdagsbiblioteket. Rödvita dukar, öl i immande glas. Juni var rekordvarmt.

Då kom Lars Adaktusson förbi.

– Det här var modigt av Nooshi, sa kristdemokraten, välkänd från alla år som ankare i *Sveriges Television*.

Vänsterpartisterna sträckte lite på sig.

De hade ju själva känt att, äntligen! Äntligen tar vi oss det utrymme som vi är värda. En befrielse. Att faktiskt få sätta hårt mot hårt.

Vänsterpartiets 27 mandat hade behövts för att Stefan Löfven skulle släppas fram som statsminister två år tidigare. Regeringen hade förhandlat fram Januariavtalet med Centerpartiet och Liberalerna. I överenskommelsen stod att Vänsterpartiet skulle hållas helt utan inflytande. Det var förödmjukande för det parti som varit budgetpartner mandatperioden före.

Efter uppslitande diskussioner sa Vänsterpartiet ändå ja, men de hade några villkor. Förslag i Januariavtalet som inte fick bli verklighet. Marknadshyror var ett av dem, punkt 44 i avtalet, som handlade om fri hyressättning i nyproduktion. Om regeringen gick vidare med det, skulle Vänsterpartiet fälla den.

Nu, i juni 2021, hade en utredning om hyrorna presenterats och skickats på remiss.

Nooshi Dadgostar hade försökt få till samtal med Stefan Löfven om saken i veckor. De hade till och med ett möte inbokat. Men när *Aftonbladet* fick nys om saken ställde Löfvens stab in.

Nooshi Dadgostar gjorde då något som få tog på allvar. Hon ställde sig i riksdagens presscenter och riktade ett ultimatum mot regeringen. Antingen skulle förslaget om fri hyressättning läggas helt åt sidan eller så kunde regeringen inleda förhandlingar med Hyresgästföreningen om hur hyrorna skulle sättas. Skedde inget av detta skulle Vänsterpartiet fälla regeringen. Dadgostar gav en tidsfrist på 48 timmar.

Redan samma dag höll ansvarig minister, Morgan Johansson, inte känd som någon av de mer diplomatiska eller försonande i regeringen, pressträff.

– Att nu kasta ut Sverige i en regeringskris, i en politisk kris, nu mitt i det som vi redan hanterar med smittskyddet och den ekonomiska krisen, nej, det är faktiskt inte omdömesgillt, sa han.

Regeringens plan låg fast, meddelade han. Vänsterpartiets agerande var märkligt sa han, något färdigt förslag fanns inte ens att dra tillbaka, det var bara på remiss.

Socialdemokrater var vana vid vänsterpartister. De skramlade gärna, men när allt kom till kritan kunde de inte försvara inför sina väljare att fälla en S-regering. Vad var alternativet, Moderaternas Ulf Kristersson med stöd av Sverigedemokraterna?

Nooshi Dadgostar stod på sig. Hon sa till journalisterna att partiets ultimatum stod fast. Klockan tickade. Nu blev Socialdemokraterna lite mer nervösa. En dryg kvart innan deadline skickade Morgan Johansson ett uttalande till *Tidningarnas Telegrambyrå* och meddelade att regeringen skulle bjuda in Hyresgästföreningen, Fastighetsägarna och allmännyttiga SABO till diskussioner om förslagen.

Men Vänsterpartiet hade krävt att Hyresgästföreningen skulle få större inflytande. Inte att alla parter skulle tala om den utredning som redan låg på bordet, som Vänsterpartiet menade var till fastighetsägarnas fördel. Regeringens utspel var för lite och för sent, sa Dadgostar. Vänsterpartiet hade inte längre förtroende för Stefan Löfven som statsminister.

Sen gick det fort.

Vänsterpartiet var för litet för att väcka misstroende, för det krävs 35 mandat i riksdagen. Men Sverigedemokraterna var inte sena med att hjälpa dem att lämna in ett yrkande. Det var precis motsatsen till vad regeringen hade kalkylerat med. De trodde aldrig att Vänsterpartiet skulle göra gemensam sak med Sverigedemokraterna. De trodde inte att Moderaterna och Kristdemokraterna skulle vilja hjälpa Vänsterpartiet att fälla regeringen för att få bort maknadshyror från bordet. Ett förslag de borgerliga partierna egentligen tyckte var bra.

Regeringens strateger fick fel.

Socialdemokraternas misstag var inte bara att de hade underskattat betydelsen av själva sakfrågan för Nooshi Dadgostar. Inget av januaripartierna kunde när avtalet slöts tänka sig att vänsterpartister skulle kunna göra gemensam sak med det som de själva kallar det ”blåbruna blocket”.

Dagen före misstroendeomröstningen skulle äga rum i riksdagen gjorde Stefan Löfven ett sista försök. På en pressträff presenterade han ett erbjudande till Vänsterpartiet.

– Vi är överens med Miljöpartiet, Centerpartiet och Liberalerna om följande: Om parterna når en överenskommelse om hur hyresmodellen i nyproduktion ska reformeras, då ska regeringen lägga förslag i linjer med överenskommelsen, sa han på en pressträff på söndagen.

En liknande lösning hade de gjort med Las-förhandlingarna och det hade Vänsterpartiet accepterat. Även den frågan fanns bland partiets linjer. Men nu räckte det inte.

“Oseriöst” och “politisk teater” twittrade vänsterledaren redan under presskonferensen.

* * *

Dagen efter, måndagen den 21 juni, var en ovanlig dag i Sveriges riksdag. Det var värmebölja och pandemi. I över ett år hade endast 55 ledamöter närvarat vid voteringarna. Nu var alla där. Det såg ut som en skolavslutning när ledamöterna kom in i sommarklänningar och kavajer. På fredagen skulle det bli midsommarafton.

I tidningarna kallades det Midsommarkrisen.

Det var förresten inte så mycket en votering om förtroendet för Stefan Löfven, som en votering om förtroendet för Januariavtalet.

Med vilken legitimitet hade det slutits? Två partier fick fina poster, två partier fick betalt i en massa politik som regeringen egentligen var emot. Det femte förväntades sitta tyst och titta på.

Ledamöterna tryckte på sina knappar och tittade på skärmen bakom talmannen.

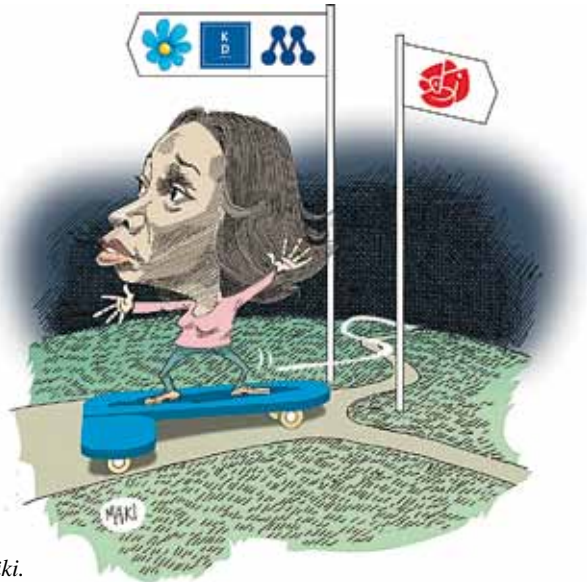
“Ja: 181 Nej: 109 Avstår: 51 Frånvarande: 8”

Så kom det sig att Stefan Löfven blev den första statsminister någonsin att bli avsatt i en misstroendeomröstning i Sveriges riksdag.

– Nu är vi där vi är, sa Stefan Löfven efteråt.

* * *

Aldrig förr hade en statsminister röstats ner i Sveriges riksdag. Nu hade Stefan Löfven sju dagar på sig att antingen utlysa extra val eller avgå. Avgick han skulle talmannen, Andreas Norlén, få i uppgift att sondera förutsättningarna för en ny regering.

*Liberalerna och Nyamko Sabunis omsvängning.
Teckning: Kjell Nilsson-Mäki.*

Liberalerna ändrade spelplanen direkt. Samma dag ställde sig Nyamko Sabuni i riksdagens presscenter och sa att hennes parti nu såg Januariavtalet som upplöst och skulle verka för en borgerlig regering.

Liberalernas omsvängning hade varit den stora saken i inrikespolitiken under våren. Före partiledaren Jan Björklund ingick Januariavtalet med ett djupt splittrat parti bakom sig. Efter hans avgång valde partiet Nyamko Sabuni som ny partiledare. Hon hade öppet sagt att hon tyckte avtalet var fel, men att hon skulle hedra det.

I varje intervju fick Sabuni frågan om vad som skulle hända framåt. Skulle partiet samarbeta med S även efter nästa val? Hon initierade därför ett arbete i partiet. Ett nytt beslut skulle tas.

De låga opinionssiffrorna var ett argument. Det stora fokuset på regeringsfrågan och de interna striderna var ett annat, de fick ju aldrig tala om sakpolitik.

Själva samarbetet med Socialdemokraterna var ytterligare ett argument. Socialdemokraterna fördröjer reformer. De är otrevliga. Sådant har liberaler sagt när de ringt upp journalister för att beklaga sig och förvarna om att nu brakar det nog snart samman.

Ett fjärde argument var det många såg som viktigast. De hade ingått Januariavtalet för att hålla ytterkanterna – Sverigedemokraterna och Vänsterpartiet – borta från inflytande. Så hade det inte blivit. I stället gick ytterkanterna ihop för att fälla januaripartiernas förslag.

Tunga ledamöter var emot förändringen. Barbro Westerholm, riksdagens äldsta ledamot. Christer Nylander, tidigare gruppleadare. Liberala ungdomsförbundet. Bland andra.

Men på partirådet i mars vann Nyamko Sabunis linje.

Efter nästa val skulle Liberalerna verka för en borgerlig regering.

Då hade de inte väntat sig att Stefan Löfven skulle röstas bort av riksdagen redan under sommaren. I juli lämnade de samarbetet.

* * *

Veckan som följde vibrerade riksdagen och medierna av skvaller. Hur skulle Löfven agera? Verkställande utskottet, Socialdemokraternas mäktiga center, lutade åt extra val enligt källorna.

Men det var Löfven själv som bestämde.

Utan Liberalerna hade han svårt att få igenom sin budget. Centerpartiet vägrade förhandla med Vänsterpartiet, så den vägen skulle det inte gå.

Prick en vecka efter att Stefan Löfven blev bortröstad meddelade han sitt beslut. Med bara ett år kvar till ordinarie val, mitt under en pandemi, kunde ett extraval inte vara bäst för Sverige, sa han. Han avgick och lät talmannen inleda process med att hitta en ny statsminister som riksdagen kunde tolerera.

– Det är det svåraste politiska beslut jag fattat, sa Stefan Löfven.

* * *

Vad skulle talmannen nu göra? Andreas Norlén hade blivit känd inför hela svenska folket under den långa regeringsbildningen efter valet 2018. 134 dagar tog det då att få partierna att enas. Den här gången tänkte han inte låta det ta så lång tid.

Eftersom Löfven hade röstats bort gick sonderingsuppdraget till moderatledaren Ulf Kristersson. Kunde han bilda regering?

På partikanslierna satt de och räknade. Liberalernas sidbyte hade skapat en ny situation där ett enda mandat avgjorde. Den negativa parlamentarismens regler är sådana att det räcker med att inte få en majoritet av rösterna emot sig för att väljas till statsminister. På pappret hade Stefan Löfvens underlag 175 röster och Ulf Kristerssons 174.

Men det var på pappret.

Det fanns en svårighet för den moderata partiledningen. En liten grupp liberala ledamöter hade uttryckt missnöje med sin partilednings vägval. Skulle någon av dem rösta nej till Kristersson i en votering?

Men det fanns också möjligheter, tre stycken.

Till att börja med Amineh Kakabaveh, som lämnat sitt vänsterparti och blivit vilde. Kunde hon tänka sig att lägga ner sin röst i en votering om Kristersson som statsminister? Där fanns en socialdemokrat, Sara Heikkinen Breitholtz, som var sjukskriven, och av formaliaskäl hade partiet inte lyckats fylla hennes plats. Och så fanns Helena Lindahl, centerpartisten som i statsministervoteringen 2019 faktiskt hade brutit partilinjen och röstat nej till Löfven. Skulle det gå att locka henne att inte rösta nej till Kristersson nu?

Allt som behövdes var att en person lade ner sin röst för att Ulf Kristersson skulle bli statsminister.

Men Lindahl meddelade efter några dagars betänketid att hon ämnade följa Centerpartiets beslut, vilken det än blev. Landsbygdsminister Jennie Nilsson avgick för att inta sin ordinarie riksdagsplats så att den frånvarande ersättaren Sara Heikkinen Breitholtz inte skulle kunna ställa till det. Och Socialdemokraterna erbjöd Amineh Kakabaveh en lista utspel och utredningar för att motverka hederskultur.

Ulf Kristersson kastade in handduken.

Så blev det Stefan Löfvens tur att försöka bilda regering. Han sa att han kunde tänka sig att bli framröstad som statsminister utan att ha säkrat budgetvoteringen, men om han inte fick igenom sin budget till hösten skulle han avgå.

Två gånger tidigare hade regeringen tvingats regera på oppositionens budget. Det skulle inte bli en tredje.

En enda sak fick Ulf Kristersson med sig från de dagar han sonderade möjligheten att bli svensk statsminister: Att nästan ingen lade märke till att han faktiskt regeringsförhandlade med Sverigedemokraternas Jimmie Åkesson. Medierna gjorde ingen stor sak av det hela. Åkesson var en självklar del av Moderaternas underlag nu.

Midsommarkrisens sista helg förhandlade regeringen med Annie Lööf.

Centerpartiet kunde tänka sig att släppa fram Stefan Löfven, i utbyte mot att han genomförde deras kvarvarande viktigaste punkter i det upplösta Januariavtalet. Strandskyddsutredningen skulle genomföras, likaså förändringarna av arbetsrätten. Centerpartisterna krävde också att regeringen skulle genomföra de delar av skogsutredningen som de gillade, de som gällde starkare äganderätt.

Annie Lööf sa också att om regeringen till hösten lägger en budget som lutar mot mitten så kunde Centerpartiet tänka sig att stödja den.

Måndagen den 5 juli – när Stefan Löfvens sonderingstid gick ut – skulle de bara förankra saken i sina partier.

Då sparkade Miljöpartiet bakut. Skogen och stranden var existentiella frågor för det lilla regeringspartiet. De kunde inte gå med på att Stefan Löfven gav bort två av deras viktigaste frågor villkorslöst till Annie Lööf.

De var inte med på överenskommelsen, sa de.

Det brydde sig inte Annie Lööf om:

– Miljöpartiet får finna sig i den här överenskommelsen om de vill sitta i regeringen, sa hon.

Stefan Löfven sa ingenting. Juliförhandlingarna 2021 slutade på samma sätt som janariförhandlingarna 2019. Annie Lööf förödmjukade ett parti vars röster behövdes för att driva igenom hennes politik.

Och Stefan Löfven stod och tittade på.

Vänsterpartisterna vann mycket i den här regeringskrisen, men det som de högst av allt eftertraktade – att få delta i ett regelrätt samarbete med socialdemokrater och centerpartister – det uppnådde de inte alls. Stefan Löfven höll fast vid Annie Lööf och till slut gav Nooshi Dadgostar upp och släppte fram honom i statsministervoteringen utan ett löfte om att få vara med och förhandla sakpolitiken.

Den 7 juli valdes Stefan Löfven till statsminister igen.

På ett sätt förändrade Midsommarkrisen ingenting. På ett annat sätt förändrade den allt.

Regeringen förlorade sitt budgetunderlag. Till vänster fanns nu fyra partier som inte ens kunde prata med varandra. Till höger fanns en ny konstellation som för första gången förhandlat med varandra, utan att det blev någon stor sak i offentligheten. Med det och den rödgröna röran, var Ulf Kristersson nöjd.

Partierna gick på sommarlov.

* * *

En söndag i augusti skulle Stefan Löfven hålla sommartal. Intresset var ljummet. Han var inte känd som någon särskild talare. När sa han senast något oväntat? Det var ett år kvar till riksdagsvalet.

Några minuter in i talet började journalisternas telefoner vibrera. På morgonen hade statsministern informerat partiets centrala organ om att han skulle sluta. Nu började partimedlemmar som vill vara först med nyheten läcka.

Tidningarna pushade ut rubrikerna innan Löfven hade kommit till den delen i talet.

“Källor: Löfven avgår”.

Det hade inte ens gått två månader sedan han hade blivit omvald igen. Han som hela tiden hade sagt att han ville göra en tredje valrörelse.

– I nästa års valrörelse så kommer Socialdemokraterna att ledas av någon annan än mig, sa han nu.

En efterträdare skulle väljas på partikongressen i november.

Valet av en ny socialdemokratisk partiledare är speciellt. De senaste gångerna har det skett med betydande svårigheter. När Mona Sahlin avsattes efter valförlusten 2010 ledde det till stora interna stridigheter i partiet. Alla kandidater blockerades. Till slut kunde partiet enas om den relativt okände Håkan Juholt, efter en sårig och sluten process.

När han i sin tur avsattes stängde partiets verkställande utskott in sig och valde en ny partiledare bland de sina. Utan valberedning, utan de ordinarie processerna satte de IF Metall-basen Stefan Löfven på en stol och tjtade i timmar tills han till slut sa ja.

I tio år hade han lett partiet, den motvillige partiledaren. Som politiker utmärkte han sig kanske inte, siffrorna var inte särskilt bra, kanske inte heller politiken i sig, men de älskade honom för att han höll ihop partiet och fick slut på bråken.

Hur skulle det bli nu?

Många namn var i luften: Ardalan Shekarabi. Lena Hallengren. Ibrahim Baylan. Tobias Baudin. Mikael Damberg var kanske troligast av alla? Löfven hade länge haft honom som en slags informell kronprins.

Men tydligast av alla. Kandidaten som medierna redan samma kväll utnämnde till favorit: Magdalena Andersson.

Problemet var bara, alla dessa namn var högerkandidater. Efter åren med Januariavtalet längtade partiet till vänster. Det fanns önskemål om en mer expansiv ekonomisk politik, högre skatter på kapital och större fokus på vinst i välfärden.

Magdalena Andersson var som finansminister känd för sin strama budgetpolitik. Hon hade fostrats på finansdepartementet under nittiotalskrisen. Någon vilja att återinföra arvskatt eller fastighetsskatt hade hon inte visat.

När Socialdemokraterna ingick Januariavtalet och tvingades till en ännu mer liberal ekonomisk politik tillsatte gruppen en jämlikhetsutredning. Där ingick ledamöter från SSU, LO-ekonomerna och kommunalråd. Gruppen leddes av Magdalena Andersson och slutrapporten var så kontroversiell att partiledningen smög ut den när den var färdig. Bland förslagen: Ny förmögenhetsskatt, ändrade 3:12-regler, dubblad bankskatt. Mest uppmärksammat blev kanske ett tak på de skatteförmånliga ISK-sparkontona, som användes både av mångmiljonärer och småsparare.

Den här rapporten viftade partivänstern med och sa: Se, Magdalena Andersson är inte så höger som alla trott.

Hon valdes som väntat på partikongressen.

Men en ny partiledare blir inte automatiskt statsminister utan riksdagen måste på nytt hålla omröstning. Skulle hon släppas fram som statsminister?

* * *

Medan Socialdemokraterna valde partiledare förhandlade regeringen skogsfrågorna och strandskyddet med Centerpartiet. Strandskyddet var svårast. Centerpartisterna menade att det var viktigt för landsbygden att kunna bygga vattennära. Miljöpartiet ansåg att det hotade artskyddet och försämrade allemansrätten.

Socialdemokraterna vill egentligen vara klara innan Magdalena Andersson valdes för att hon skulle få en enkel övergång till statsminister. Men förhandlingarna drog ut på tiden. Utan en överenskommelse var det inte troligt att Centerpartiet skulle släppa fram regeringen en gång till.

I mitten av november var de till slut överens. Kompromissen blev att luckra upp strandskydden på landsbygden och vid små sjöar, men att stärka det i exploaterade områden och kustområden. När det gällde skogen plockades förslaget om att inrätta ett hundra mil långt skyddsområde i den fjällnära skogen bort. Däremot skulle mer statligt ägd skog skyddas och för privata skogsägare skulle det bli mer attraktivt att skydda skog. Bland annat föreslog regeringen en utökning av budgeten från 1,3 miljarder till 2,4 miljarder för att skydda värdefull natur – och där ingick också kompensation till skogsägare som skyddar skog.

För Centerpartiet var detta tillräckligt. De skulle rösta fram Magdalena Andersson och en tredje S-ledd regering.

– Hon är en mycket kompetent och erfaren ledare. Så hon har goda förutsättningar att hantera det uppdraget på bästa sätt, sa Annie Lööf.

* * *

Då klev Vänsterpartiet in på scen. Nooshi Dadgostar sa att allt hade förändrats nu jämfört med när de släppte fram Löfven i juli, fyra månader tidigare.

– Januariavtalet har fallit. Nu måste de göra en överenskommelse med oss, sa vänsterledaren.

Socialdemokrater blev upprörda. Skulle Vänsterpartiet förhindra Sveriges första kvinnliga statsminister?

I regeringens budgetförslag fanns redan flera politiska förslag Vänsterpartiet hade krävt, viktigast var förbättrad ersättning i sjukförsäkringen. Men för de sämst ställda pensionärerna fanns fortfarande mycket kvar att göra, tyckte vänsterpartisterna. Nu såg de sin chans. Deras 27 mandat behövdes lika mycket som Centerpartiets 31 mandat. Annie Lööf kunde inte bestämma att de inte fick vara med.

Magdalena Andersson fick begära mer tid av talmannen för att förhandla med Vänsterpartiet. De krävde höjd garantipension. Under pandemin hade regeringens budgetar slagit rekord på rekord i expansivitet under pandemin.

Men pengarna var inte problemet, utan att pensionerna förhandlas i den blocköverskridande pensionsgruppen. Där sitter Vänsterpartiet inte med eftersom de inte står bakom nittioalets pensionsöverenskommelse. Gruppens hela uppdrag är att vårda den överenskommelsen och genom det gemensamma långsiktiga perspektivet undvika populistiska pensionsutspel i valtider.

Det brydde sig inte Vänsterpartiet om.

De krävde också en omvänd förnedringsklausul. Vänsterpartiet ville att regeringen satte på papper att deras mandat räknas, att de skulle få inflytande. Flera källor uppger att detta tog längst tid i förhandlingarna.

Utifrån var det som pågick märkligt. Svenska folket hade samma bild av Vänsterpartiet som regeringen. De var ett stödparti, som aldrig skulle fälla en S-regering. Det skulle inte hända. Men Socialdemokraterna och Stefan Löfven och svenskarna hade missat vad som pågick i det lilla röda partiet. Generationsväxlingen hade gett en partiledning som ledde ungdomsförbundet under Gudrun Schymans storhetstid. De hade inte samma syn på socialdemokratin som föregångarna.

En förtroendevald 80-talist i Vänsterpartiet beskriver förändringen så här:

– När jag gick med i partiet blev jag alltid nedröstad av de gamla som sa att ”Vi kan inte stå upp mot sossarna.” Men vår generation har en tydlig bild av att det kan vi visst. Och nu är det förankrat i hela partiet. Möjligtvis finns det någon riktigt gammal vänsterpartist som inte tycker att detta är bra.

En rutinerad riksdagsledamot säger:

– Hade du frågat mig för åtta år sedan hade jag sagt: ”Klart att vi backar upp regeringen!” Men i dag träffar jag inte en enda vänsterpartist som tycker att det är fel att gå hårt fram i de här sakfrågorna.

Mandatperioden 2014–2018 hade förändrat självbilden i partiet. Många tyckte att inflytande över budgeten var något normalt. När Sjöstedt började göra upp med högeroppositionen och fälla enskilda förslag i riksdagen jublade riksdagsgruppen. Det fanns ett missnöje med att man inte gick hårdare åt regeringen i Las-frågan. Man kunde inte ha en ordning där Centerpartiet förnekade ens existens.

Omröstning om Magdalena Andersson skulle äga rum den 24 november. Sent på natten kvällen före kom de till slut överens.

De enades om ett garantitillägg till pensionärer med låga inkomster. För en del skulle det innebära 1000 kronor mer i månaden. Genom en konstruktion där det ingick i bostadstillägget kunde de runda pensionsgruppen.

Sedan skrev de in sin klausul:

”För en stabil regeringsbildning behöver de partier som ingår i regeringsunderlaget som tolererar en statsminister ges möjlighet att förhandla med regeringen så att man når en helhet som alla parter kan acceptera.”

De var överens.

* * *

Magdalen Andersson valdes till Sveriges första kvinnliga statsminister.

Teckning: Kjell Nilsson-Mäki.

Dagen efter valdes Magdalena Andersson till statsminister. Den första kvinnan i Sverige. Hon var påtagligt rörd under omröstningen. Men denna dag skulle gå till historien som en av de märkligaste i Sveriges riksdag av helt andra skäl. Några timmar senare var det nämligen budgetomröstning. Regeringen hade fyllt budgeten med förslag som skulle blidka både Centerpartiet och Vänsterpartiet.

Men för Centerpartiet hade de senaste veckornas förhandlingar nu blivit för mycket. De kunde inte stödja budgeten efter överenskommelsen med Vänsterpartiet, trots att pensionsförslaget inte ens ingick. Risken som de såg det var att de skulle förlora sin mittenposition och ännu tydligare placeras i Vänsterblocket inför riksdagsvalet.

Därmed gick högeroppositionens budget igenom.

Stefan Löfven hade sagt att han skulle avgå om hans budget inte gick igenom. Magdalena Andersson hade däremot inte velat svara på frågan om det löftet även gällde henne. Nu sa hon att oppositionens budget – som ändrade 20 miljarder i regeringens reformutrymme på 74 miljarder – inte var en hel budget utan bara lite justeringar och att hon därför inte såg någon anledning att avgå.

För det andra regeringspartiet var saken dock inte lika enkel. I oppositionens budget fanns ett löfte om sänkt bensinskatt, utöver det var pengarna som skulle betala miljöpartiets del av skogsöverenskommelsen bortplockade.

Det hade också de senaste månaderna vuxit fram en stark känsla i Miljöpartiet av att det kunde vara bättre ur ett väljartaktiskt perspektiv att stå utanför regeringen. På så sätt skulle man kunna visa vad partiet egentligen tyckte, i stället för att behöva stå för alla kompromisser med Socialdemokraterna.

Sent på eftermiddagen meddelade man sitt beslut.

Miljöpartiet tog sina fem ministrar och lämnade regeringen. Kruket var bara det här: Lämnar ett parti regeringen måste den väljas om. Sent samma eftermiddag fick Magdalena Andersson därför lämna in sin begäran om entledigande till talmannen. Sveriges första kvinnliga statsminister avgick samma dag som hon valdes.

* * *

Några dagar senare valdes hon till statsminister än en gång. Hon bildade en ren S-regering, vilket stora delar av partiet såg som en fördel. Miljöpartiet hade blockerat mycket i regeringsarbetet. Nu skulle Socialdemokraterna få större frihet även om de inte heller visste om de skulle få igenom sin vårbudget.

* * *

För Moderaterna fanns både glädje och kris i allt som utspelade sig i regeringsunderlaget. Man hade byggt sin valstrategi på två ben. Det ena var att väljarna var trötta på Stefan Löfven, som visserligen lyckades hålla sig kvar som statsminister men som hade svårt att få igenom sin politik.

Det andra var att man skulle försöka locka S-väljare som var trötta på att Miljöpartiet blockerade klassisk grå socialdemokratisk politik. Industrier, gruvor, minskad invandring.

Nu fanns varken Löfven eller Miljöpartiet kvar i regeringen.

Ändå gick en del saker partiets väg.

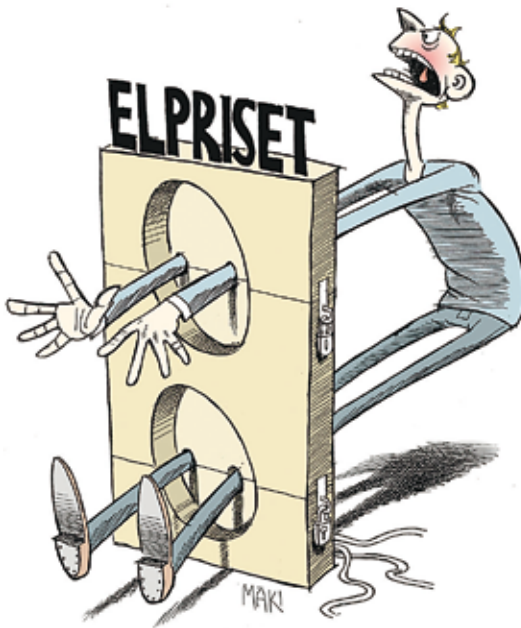
Man genomförde en budgetförhandling med Sverigedemokraterna och den hade segrat i riksdagen. Det parti som statsvetarna benämnde pariparti, hade klarat av sin första förhandling. Visserligen hade de skjutit allt det svåra på framtiden: i sjukförsäkringen och a-kassan stod Moderaterna och Sverigedemokraterna långt ifrån varandra. När det gällde biståndet var det Kristdemokraterna som ville bevara dagens nivå, medan de andra ville spara. Utan att kunna dra ner på dessa områden var det svårt att finansiera stora satsningar.

I slutet av förhandlingarna låste det sig på migrationen. Sverigedemokraterna kunde inte komma ut ur sin första stora sakpolitiska förhandling utan att visa upp något på migrationsområdet. Många av deras väljare litade fortfarande inte på andra partier, särskilt inte på moderater som under Fredrik Reinfeldts tid hade uttryckt sig föraktfullt om sverigedemokrater och infört en mer liberal migrationspolitik.

Men det var svårt att plocka in migrationspolitiken i budgeten. SD föreslog att minska antalet kvotflyktingar. Det kunde Moderaterna tänka sig. Men Kristdemokraterna sa nej.

Till slut enades de om fyra mer allmänna punkter som skulle in i budgettexten. Asyllagstiftningen skulle skärpas, arbetskraftsinvandringen begränsas, fler avvísningar och utvisningar verkställas och arbetet mot personer som befinner sig i Sverige illegalt skulle prioriteras.

Det var bra att öva, sa de alla efteråt.

Rekordhöga elpriser.
Teckning: Kjell Nilsson-Mäki.

Källor från alla tre partier beskrev det som att Sverigedemokraterna ofta hade svårt att tolka det som skedde. Moderaterna och Kristdemokraterna satt med stora mandat från sina partier. Sverigedemokraterna fick hela tiden gå tillbaka till partiledaren och förankra. Och fundera. Blev de lurade nu?

Efteråt var partierna nöjda. Detta skulle göra det enklare framöver.

– Samtalen spårade inte ut, vi höjde inte rösten, ingen kastade stolar eller vält möbler. Det var väldigt respektfullt, sa en sverigedemokrat som deltog i förhandlingarna.

– Sverigedemokraterna var väl förberedda och det var ett stort steg jämfört med förut faktiskt. Omognaden handlar mer om de interna processerna. Hur hissar man uppåt och förankrar bakom? Där märktes det att de saknar rutin, sa en moderat som var med i rummet.

Flera sakpolitiska frågor talade också till oppositionens fördel inför valet i september 2022. Elpriserna var rekordhöga och kärnkraftsfrågan var en framgång för de borgerliga. Regeringen hade svårt att få bukt med gängbrottsligheten – den populära rapparen Einár sköts ihjäl i ett bostadsområde i Stockholm bara nittionio år gammal. I de här frågorna hade de borgerliga partierna större förtroende än de andra.

Men strax före jul ställde Rysslands president Vladimir Putin krav på en ny säkerhetsordning. I hans ultimatum ingick att Sverige och Finland inte fick gå med i Nato. Det skulle komma att förändra allt.

JAN KLØVSTAD

DEI SJØLVSTYRDE OMRÅDA I NORDEN 2021

Dei tre sjølvstyrde områda i Norden gjekk inn i 2021 med dei lågaste smittetala i koronapandemien, og gjekk ut av året med kraftig smitteauke. Færøyane og Grønland blei stadig meir sentrale i arktisk politikk, og det var mykje debatt og gnisningar om styrking av sjølvstyret for Åland.

Jan Kløvstad er sekretær i norske avdelinga av Letterstedtska föreningen, og har tidlegare vore direktør i Nordens Hus på Færøyane og Katuaq – Grønlands kulturhus.

Færøyane – Foreldrerettar for homofile ga regjeringssjette og kvinnefrie regjering

Færøyane kunne sjå stadig større internasjonal interesse med fleire møte med USAs utanriksminister Anthony Blinken, god utvikling i arbeidet med frihandelsavtalar med Kina, Russland, Japan og Sør-Korea og styrka samarbeid med EU, økonomisk vekst og 816 fleire innbyggjarar. Men likevel gjekk Færøyane ut av 2021 med ei vaklande regjering i krise. Dei to store borgarlege partia Sambandsflokkurin (liberale) og Folkaflokkurin (konservative) valte å ha med Miðflokkurin med to mandat for å få 17 av 33 medlemmer i Lagtinget. I økonomisk politikk er Miðflokkurin sentrumsorientert. Men i verdspørsmål står partiet langt til høgre, i motstand mot homofile, krav om færøysk konsulat i Jerusalem (som endte i Tel Aviv) og motstand så lenge som mogleg mot kvinnelege prestar. I tillegg markerte lege, utanriksminister og kulturminister Jenis á Rana seg som vaksinemotstandar mens koronasmitten blei stadig verre. Ved konstitueringa av lagting og landsstyre fekk partiet hindra at fleire parti blei med for å styrke fleirtalet, fekk landsstyremedlem, og varsla at partiet ville gå ut av regjering/landsstyre om andre i fleirtalet stemte for eit forslag frå opposisjonen som det var usemje om i koalisjonen. Lagmann/regjeringssjef Bárður á Steig Nielsen (Sambandsflokkurin) hadde heilt frå starten i 2019 fått kritikk for denne bindinga, fordi det alltid har vore slik at lagtingsmedlemmene kan stemme etter eiga overtyding i verdspørsmål.

Så kom nettopp denne kinkige situasjonen i lagtinget 13. desember. Det kom forslag om at homofile kan vere foreldrar på same vilkår som andre.

Lege, kulturminister og utanriksminister Jenis á Rana frá Miðflokkurin stod plutselig fram som vaksinemotstandar, mens lagmannen/regjeringssjefen Bárður á Steig Nielsen var utanlands og bad alle ta samfunnsansvar og vaksinare seg. Det var ikkje det einaste problemet regjeringa fekk med det minste regjeringspartiet. Teikning Óli P.

Folkaflokkurin og Sambandsflokkurin var lojale mot Miðflokkurin. Men det kom fort fram at Johan Dahl i Sambandsflokkurin ikkje kunne godta denne innskrenkinga av menneskerettane, og også i Folkaflokkurin murra det fælt. Fiskeriminister Jacob Vestergaard og sosialminister Elsebeth Mercedis Gunnleygsdóttir gjekk ut av landsstyret og tilbake til lagtinget, truleg for å hindre at varamedlem og tidlegare Tórshavn-ordførar Annika Olsen skulle få stemmerett og gi homofile rett til å vere foreldrar. Men ein annan medlem meldte seg sjuk. Annika Olsen møtte og sikra homofile dei rettane homofile har fått i alle vestlege land.

Den første veka i 2022 blei det klart at trugsmålet frå Miðflokkurin om å gå ut av landsstyret ikkje var så viktig likevel for partiet, og at Folkaflokkurin utnemnte Árni Skaale som fiskeriminister og Sólvit Nólsoy som sosialminister. Ingen av dei sat i lagtinget, og derfor rykka heller ikkje varamedlem Annika Olsen opp som fast lagtingsmedlem. Færøyane er nå einaste land i Europa med berre menn i regjeringa.

Fisk, vanskelege forhandlingar og klima

Etter Brexit er fiskeriforhandlingane i Nord-Atlanteren blitt vanskelegare. Norge, Island, Færøyane, EU, Russland, Grønland og Storbritannia skal bli samde om kvoter på blant anna blåhvilling (kolmule), makrell og sild.

Resultatet blei frå 25 til 41% over kvotene den internasjonale fiskerierorganisasjonen ICES tilrådde for å få eit berekraftig fiskeri. Også langs kysten var det mykje fisk. Det blei eksportert 95 000 tonn oppdrettslaks frå merdene i færøyske fjordar, ein kraftig vekst frå åra før. Dei færøyske fiskerikonserna meldte om gode tal også i koronapandemien.

Trivsel, trygge liv og vekst det viktige

Bárður á Steig Nielsen var optimist da han opna lagtingssesjonen under den tradisjonsrike Olsokfeiringa 29. juli. Han snakka om trivsel, trygge liv og vekst, og det å sette seg store mål. Samtidig blei det rigga til for det som kunne bli det største i færøysk idrettshistorie. Ved midnatt rodde Sverri Sandberg Nielsen singlesculler i OL i Tokyo, og var ein av favorittane. Men kanskje sat koronasjukdomen han hadde fått framleis i kroppen. Mens Sandberg Nielsen til vanleg aukar farta jo nærmare mål han kjem, tok kreftene slutt. Han kom noen få hundredelar for seint til medalje. Likevel blei det truleg sett rekord. Bortimot halvparten av alle færøyingar stod i bunad/folkedrakt på Vestaravág i Tórshavn og fotballstadion i Miðvágur og heia fram den sterke roaren. Færøysk fjernsyn veksla mellom direktesending frå Japan og filming av dei to færøyske folkehava i ein pause i den verdsberømte allsongen i gatene i Tórshavn olsoknatta.

I olsoktalen sin la á Steig Nielsen vekt på vekstvilkår som sunn mat frå havet, større vekt på kunnskap og samarbeid, maritime tenester på høgt nivå, turismen, og tilgangen på kloke hovud og erfarne hender. Han var glad for at landsstyret hadde fått til ein styrka helsepolitikk, og la fram planar for raskare utgreiing for demens, utvida bruk av MR-skannarar, meir pengar til ADHD-behandling, og det positive i at færøyingar har fått dansk personnummer (CPR-nummer på dansk) som gir mindre byråkratisk kontakt med danske sjukehus og lærestader. Færøyske pensjonistar får 1200 kr meir utbetalt i månaden enn i 2018, og velstanden er aukande. Rett nok var det underskot i landskassa både i 2020 og 2021, men langt betre enn ein kunne vente under ein pandemi. Målet er overskot igjen frå 2023. Så godt går færøysk økonomi at gjennomsnitts-færøyingen er rikare enn den gjennomsnittlege dansken.

Ære til Færøylene

Eivør Pálsdóttir fekk Nordisk råds musikkpris i november, og det danske Folketinget vil at kjønnsbalansen på veggene skal bli betre. I Samtaleværelset i Folketinget heng eit maleri av 30 menn som førebudde seg til endringa av grunnloven i 1915, da også kvinner fekk stemmerett i Danmark. Nå kjem det portrett av 30 kvinner som har vore viktige for demokratiet sidan 1915. Blant dei er Marita Petersen, første kvinne som regjeringssjef på Færøylene, og Ruth Heilmann, som blant anna var første kvinne som landstingsformann og også ei kort tid vikar som regjeringssjef i Grønland.

Grønland – Ny samlande regjeringssjef med stormaktene som friarar

Ikkje sidan Henrik Kaufmann (1888-1963) som Danmarks ambassadør til USA underteikna avtale med amerikanarane om forsvaret av Grønland 9. april 1941, har det vore så sterk interesse frå USA for Grønland. Tidlegare president Donald Trump ville kjøpe Grønland. Det har endt med gjenetablering i 2020 av det amerikanske konsulatet som hadde vore stengt sidan 1953. Også i 2021 har konsulatet formidla pengar frå kongressen til Grønland. 10,4 millionar dollar blei løyva til samarbeid mellom to amerikanske universitet og Råstofskolen i Sisimiut, og til prosjektet Arctic Education Alliance. Utanriksminister Antony Blinken kom til hovudflyplassen Kangerlussuaq og møtte regjeringssjef Múte B. Egede og daverande utanriksminister Pele Broberg i juni, og Broberg og Blinken møttest også i København, saman med utanriksministrane frå Danmark og Færøyane. Tidleg i 2021 blei det underskrive ein avtale om 1,5 milliard danske kroner meir til overvaking i Nord-Atlanteren. Og som *Danmark Radio* kommenterte 18. mai i samband med besøket: «Men Grønland, og til dels Færøerne, og dermed Arktis er og bliver den største attraktion ved Danmark, når man kigger ud ad vinduet i Det Hvide Hus. Eller State Departement, det amerikanske udenrigsministerium.»

I oktober varsla EU-kommisjonen at den ville opprette kontor i Nuuk. Også Russland, Storbritannia og Kina viser stadig større interesse for Grønland. Men i november inndrog Grønland løyvet eit kinesisk gruveselskap hadde hatt til jernmalmutvinning nær Nuuk frå 2015. London Mining, som hadde fått utvinningsløyve i 2013, planla å leige inn rundt 2 000 kinesiske arbeidarar for å bygge og drive gruva, og hadde eit mål om å forsyne Kina med rundt 15 millionar tonn jernmalm årleg frå gruvedrifta i Isua. Dette er tre firedelar av eit vanleg år i Kiruna. Grunngjevinga for oppseiinga var at avtalen ikkje var følgt opp, verken økonomisk eller med arbeidsplassar.

Múte B. Egede ny regjeringssjef

Siumuts koalisjonspartar i Landstinget sa opp avtalen med Siumut tidleg på vinteren, etter at Erik Jensen blei valt til ny partileiar i november 2020. Det blei skrive ut val i utid, på same dag som kommunevalet. Valet til Inatsisartut (landstinget) i april blei ein triumf for Inuit Ataqatigiit (IA), som gjekk fram til 37,4% og auka talet på medlemmer i landstinget frå åtte til 12. IA har utvikla seg frå eit venstreparti på 1970- og 1980-talet til å bli eit sentrumsparti. IA og Naleraq danna ny regjering (Naalakkersuisut), i starten med sentrum-høgrepartiet Atassut som støtteparti. Eit sentralt punkt i regjeringsavtalen var eit forbod mot å utvinne uran, og det store gruveprosjektet med mykje utanlandsk kapital i Kvanefjeld i Sør-Grønland blei stoppa.

IA fekk åtte av regjeringsmedlemmene, mens Naleraq frå starten fekk utanriksminister og helseminister. Den unge partileiaren Múte B. Egede (født 1987) i IA gjorde eit godt personleg val, med heile 3380 personlege stemmer, meir enn 1500 fleire stemmer enn sittande regjerings sjef Kim Kielsen i Siumut. Egede har vore folkevalt sidan 2015 og partileiar sidan 2018. Han har erfaring frå frivillig organisasjonsarbeid og ungdomspolitik, og har studert kultur- og samfunnshistorie. Múte B. Egede står fram som ein samlande leiar, og i sitt første regjeringsår er han særleg stolt over at samtlege folkevalte stemte for finansminister Asii Chemnitz Narup forslag til statsbudsjett, som blant anna vil betre forholda for dei eldre både med auka pensjonsutbetalingar og andre tiltak. «Alle partier står sammen om forslaget og støtter 100 procent op om det. Dét, synes jeg, er det bedste, vi har opnået i år», sa Múte Bourup Egede til KNR i eit tilbakeblikk på året.

Likestilling og barn står sentralt i den nye regjeringsplattformen, og det var også ny kvinnerekord i Naalakkersuisut med fire av ti regjeringsmedlemmer. For første gong blei det oppretta eit eige departement og utnemnt ein regjeringsmedlem for barn, unge og familiar. I utanrikspolitikken var IA og Naleraq sterkt usamde. IA kunne heller ikkje akseptere utanriksminister Pele Brobergs krav om at berre etniske 100 % grønlendarar skal kunne stemme i eventuelle komande folkeavstemmingar om Grønlandsk sjølvstende. På landsmøtet i IA kravde alle tidlegare IA-leiarar at partiet skulle ta over styringa av utanrikspolitikken. Brobergs utanrikspolitiske karriere blei derfor kort.

Barn

Det kom altså eit eige barne- og familiedepartement i april, og forholda for grønlandske barn og unge har vore eit sentralt tema også i 2021. 17 barn fekk 300 000 kr i erstatning frå Danmarks regjering for den behandlinga dei hadde fått på barneheimen Godhavn på Nordsjælland på 1960- og 1970-talet. *Danmarks Radio* avdekkja mishandling og overgrep, fysisk og psykisk vanrøkt, medisinske forsøk og seksuelle overgrep i årtier ved institusjonen. 22 såkalte eksperimentbarn, som blei fjerna frå familiane sine og sendte til Danmark i 1951, i regi av Redd Barna, har fått orsaking, – men ikkje erstatning. Dei seks som ennå er i live, varsla like før nyttår at dei nå vil gå til rettssak etter at Social- og Ældreministeriet i Danmark avviste kravet. Heller ikkje den politiske leiinga i Grønland har vore villige til å ta sin del av ansvaret for det som skjedde på 1950-talet. Niviaq Korneliussen fekk Nordisk råds litteraturpris, som den aller første grønlendar, med romanen *Blomsterdalen*, med emne frå Tasiilaq på austkysten. Sjølv mord, særleg blant unge, står sentralt i romanen. Korneliussens roman er både litteratur på høgt nivå, og eit kampskrift mot korleis det grønlandske samfunnet har behandla barna og ungdommane sine.

Klima

Grønland slutta seg til Parisavtalen, like før det nye klimatoppmøtet i Glasgow, og argumenterte sterkt for eit grønt skifte der. I regjeringsplattforma er det nå slutt på oljeleting, meir vekt på fornybar energi som vann, vind og sol og meir offensiv miljø- og klimapolitikk enn før. I juni og juli smelta meir enn 100 milliardar tonn is i Grønland, meldte Danmarks Meteorologiske Institut. Smeltinga i juli var på over 8 milliardar tonn fleire dagar.

Hans Egede?

Mens det var stor jubileumsfest i 1921, og store arrangement også i 1971, blei 300-årsjubileet for Hans Egede i 2021 utan offisielle markeringar utanfor kyrkjene. Den opphavelige løyvinga frå Kommuneqarfik Sermersooq (der Nuuk er største by) på 2,7 millionar danske kroner til å bruke jubileet til å «gjenoppdage» den opphavelige grønlandske kultur og levemåte anno 1721, blei trekt tilbake. Dette er nå utsett til 2028, 300 år etter at den same Hans Egede grunnla byen Godthåb/Nuuk. Men verken kommunestyre eller regjering hadde noe i mot at kulturinstitusjonar eventuelt ville markere jubileet. I Nuuk var det både festgudsteneste, besøk på Håbets ø, konsert i fullsett Hans Egedes kirke, kaffe i samlingshuset og foredrag om Hans Egedes første år i Grønland. Kanskje var det ein skjebnens ironi at det var nettopp dette året grønlandsk trommesang og trommedans fekk plass på den gjeve UNESCO-lista for verdfull immateriell kultur.

Åland – Ikkje berre glede i 100-årsjubileum for sjølvstyret

Frå 1970 har Åland hatt to representantar i Finlands delegasjon til Nordisk råd. Sjølv om Åland som regel har vore noen år etter særleg Færøyane i utvikling av sjølvstyret, er Åland aleine blant dei sjølvstyrte områda om å ha hatt presidenten i Nordisk råd. Først var Olof Salmén president i 1997, og seinare Britt Lundberg i 2017. Begge representerte Åländsk Center og var både populære og aktive presidentar. I 1994 sa 74% av ålendingane ja til medlemskap i EU, og fekk særrettar både om eigedomsrett (hembygdsrätten), at Åland kunne stå utanfor skatteunionen og på grunn av det definere dei store ferjene mellom Sverige, Åland og Finland som utanriksfart med dei skattefordelane det har gitt for Åland. I tillegg blei ålendingane dei einaste i EU som Sverige fekk lov til å eksportere snus til. Åland, som ville bli ein heilt vanleg del av Sverige, har gjennom hundre år utvikla seg til ein ministat og ein rik del av Finland, med eit sterkt folkestyre, sterk økonomi og sjølvtilitt.

Styrking av sjølvstyret er sett på vent

På Åland har det vore eit mål at 100-årsjubileet også skulle gi ein ny og sterkt utvida sjølvstyrelov, i retning forholdet mellom Danmark, Grønland – og særleg Færøyane. Men langvarige forhandlingar med Finland har stoppa opp. Det kan trygt seiast at jubileumsfeiringa blei noe avdempa grunna manglande framdrift.

Mens dei fleste i ålandsk politikk har uttalt seg diplomatisk, har vice lantråd Harry Jansson (Åländsk Center) hissa på seg både finske justisstyresmakter og opposisjonen på Åland. Ni lagtingsmedlemmer frå Liberalerna og Socialdemokraterna meinte Harry Jansson misbrukte posisjonen sin og svekka det seriøse sjølvstyrepolitiske arbeidet og forholdet til Finland. Jansson blei sittande, men blei ribba for fire saksområde og fekk ein offentleg påtale av regjeringssjefen som få andre regjeringsmedlemmer har fått – og likevel blitt på sin post.

Nå er framdrifta uklar for det vidare arbeidet, men med ålandsk håp om ny lov gjeldande frå 2024.

Korona og økonomi

Også Åland har slitt med pandemien. Dei viktige ferjene hadde berre 10% av trafikken i 2020 og litt høgare i 2021 samanlikna med 2019. Mens Eckerökonsernet hadde eit driftsoverskot i 2019, kunne reiarlaget melde om halvert omsetning, 33,8 millionar euro i underskot og at rundt tredelen av dei tilsette var utan arbeid. Men det er også optimisme. I november samla Sjöfartens dag fleire hundre deltakarar frå inn- og utland, og vesle julaftan tok Viking Line over eit nytt passasjerskip i Kina. Viking Glory med 922 lugarar og plass til 2800 passasjerar er eit av dei mest miljøvennlege skip i verda, og skal gå i ruta Åbo-Mariehamn-Stockholm frå våren 2022.

Åland blir grønare

Når ti store vindkraftverk blir tatt i bruk våren 2022 er det venta at heile 65% av Ålands energiproduksjon vil kome frå vindkraft. Det vesle øysamfunnet Kökar fekk 1,2 millionar euro i støtte frå EU og landskapsregjeringa for å gjere Kökar fossilfritt, og ordførar Christian Pleijel omtalte kommunen som heile Ålands energipilot.

Offentlege etatar i stormvær

Like positivt har det ikkje vore for dei to offentlege etatane Åland Post og Ålands miljø- og hälsoskyddsmyndighet. Påtalestyresmaktene foreslo fengsel utan vilkår for postdirektøren i tre og eit halvt år, tre år til tre andre i leiinga og to år til to andre tilsette. Det handlar blant anna om distribusjon av dop og legemiddel gjennom eit års tid til titusentals kundar. Den aktuelle mengda

dopingmiddel skal ha vore nok til fleire månaders forbruk for 400 dop-brukarar. Tollstyresmaktene hevda at Åland Post hadde lurt seg unna tollavgifter på nesten 42 000 euro gjennom bevisst feilkoding av varer som anten ulovlege eller pålagt restriksjonar. Omkring Ålands miljø- og helsoskyddsmyndighet var det mykje bråk og langvarig diskusjon om mistillit, blant anna om manglande habilitet i saksbehandlinga.

Likevel stabilitet

Mens Færøyane og særleg Grønland hadde politisk uro og utskiftingar i regjeringane, var det stabilt på Åland. Regjeringsjefen Veronica Thörnroos sit trygt, og kan også glede seg over at Åland for første gong har meir enn 30 000 innbyggjarar. Det nøyaktige talet kom opp i 30 129.

Felles for Færøyane, Grønland og Åland var nærmast eksplosiv vekst i koronasmitte dei siste vekene i 2021.

Kjelder

Dei nasjonale kringkastingselskapa Kringvarp Føroya, KNR og Ålands Radio & TV. Aviser i dei tre områda og i Finland og Danmark.

ELINA DRUKER

TOMTAR, TROLL OCH NORDISK NATUR – JOHN BAUERS SAGOSKOGAR

Med sina mystiskt poetiska naturbilder och sagoillustrationer anslog John Bauer en egen, unik ton i den nordiska bildkonsten som i flera generationer har haft en stor betydelse för inte bara den svenska, utan även nordiska barnlitteraturen. Hans bilder ger uttryck åt en nationalromantisk natursyn där den nordiska naturen blir en fond för berättelserna som han illustrerar. Med utgångspunkt i sagor i sago-samlingen *Bland tomtar och troll* diskuteras i denna artikel Bauers naturskildringar och den hos honom återkommande tematiken om mötet mellan människa och natur.

Elina Druker är professor i litteraturvetenskap vid Stockholms universitet och ledamot i LF:s huvudstyrelse.

Allt är hvitt, hvitt, hvitt. – Gud hvad det är vackert när solen går upp! – De första åsarna ligga snötyngt blåa och kalla. De andra lysa röda. Så stiger solen så färgar den varmare och närmre kommer ljuset på åsarna. Slutligen lyser också de snötyngda, högsta toppar på närmsta skogen. Så kommer en dag af idel ljus och söt skönhet, Hvitt, hvitt i alla nyanser, kallt, vackert och hvitt, hvitt.”¹

Dessa ord är hämtade ur ett brev skrivet av John Bauer i april 1906, en av många skildringar där konstnären i detalj återger för honom betydelsefulla naturupplevelser. Med hjälp av olika strukturer och färgkulörer beskriver han det vintriga landskapet, de snötyngda träden, vinden och de starka ljuskontrasterna. Beskrivningen av färg och form är förenat med hans upplevelse av naturen men pekar också på hur naturen inspirerar konstnärens bildskapande.

Intresset för sagan är stort kring sekelskiftet 1900 i Norden, inom såväl litteratur som konst. Här kom sago-samlingen *Bland tomtar och troll* att utmärka sig för sina kvalitetsanspråk, stilkänsla och konstnärlighet och intog snabbt en särställning i den rika utgivningen av sago-samlingar och -tidningar från perioden. Dess framgång kan förklaras av ambitionen att skapa vackra, konstnärligt utformade men prismässigt överkomliga böcker för barn. Engagerad av redaktören Cyrus Granér, illustrerade Bauer samlingen 1907–1915, med undantaget 1911. Hans fantasieggande illustrationer var en stor succé och blev tongivande för sago-samlingen.

Redan under konstskoletiden etablerade Bauer ett formspråk med naturskildringar med böljande linjespel och mjuka färgskalor med enstaka färgaccenter. I *Bland tomtar och troll* överför konstnären folksagans motiv till den nordiska naturen, som skildras stämningssyftligt med dramatiska färgskalor och formspråk grundade i jugend. Intresset för folksagan och satsningarna på nya sagosamlingar kan ses som en del av nationalromantiska tankegångar i Norden, som även påverkade den barnlitterära utgivningen. Man ville framhäva den inhemska sagotraditionen och folkdiktningen med det egna landets natur, årstider och kultur. Redan tidigare har det i övriga Norden getts ut illustrerade sagosamlingar där det som uppfattas som karakteristiska nationella drag bejakas. Epokgörande för inte bara folksagan utan även för den norska kulturen generellt blir exempelvis Peter Christen Asbjørnsens och Jörgen Moes tidigt nedtecknade folksagor i *Norske folkeeventyr* (1841-1844). Liknande betydelse får Akseli-Gallen Kallela i Finland, vars målningar till det finska nationaleposet *Kalevala* påbörjades kring 1890, och blir viktiga för den finska nationalromantiken. Både inom bildkonst och i folksagorna betonades naturupplevelserna men även känslan av mystik och naturväsen som ingick i den nordiska myt- och folksagotraditionen.

På liknande sätt som den illustrerade utgåvan av Bröderna Grimms *Kinder- und Hausmärchen* (1814), utspelar sig Bauers sagoillustrationer i det egna landets natur. Även hos andra svenska sagotecknare, som Jenny Nyström, Otilia Adelborg och Elsa Beskow, är den nordiska naturen viktig. Ett annat exempel på böcker med höga kvalitetsanspråk är den påkostade konstnärssupplagan till Zacharias Topelius *Läsning för barn* (1902-1903), som illustrerades av ledande svenska och finska bildkonstnärer. Den här typen av publikationer kan ses i relation till nationalromantiska och symbolistiska stämningar i Europa där intresset för folkkonst, muntliga berättelser och folksagor är centrala.

Som det inledande citatet visar, lämnar faktiska naturupplevelser sina spår i Bauers repertoar, både i form av folkloristiska element men även i form av inspiration till storslagna naturskildringar och en mystifiering av den svenska naturen.² På uppdrag av bokförläggaren C.A.V. Lundholm besökte Bauer Lappland 1904. Målet var att skapa illustrationer om samer och den samiska folkulturen, vilket var en del av nationellt enande projekt som pågick under perioden. Under resan gjorde Bauer detaljerade skildringar av samiska redskap, kläder och föremål. Och trots att en exotisering av samernas kultur präglar Lundholms praktverk om Lappland, kan Bauers studier av den nordliga naturen och samiska kulturen framför allt ses som ett uttryck för ett folkloristiskt intresse.³ Som konstnär, undersöker och ritar Bauer föremål och klädesplagg på likartat sätt som han tidigare gjort under studieresor i Tyskland och Italien, då han inspirerades av medeltida och ungrenässansens konst.

*John Bauer. Vad vill du här i min skog? ropade hon, då Nisse kom gående. Illustration till "Pojken som aldrig var rädd" av Alfred Smedberg (1912). Akvarell 253 x 252 mm.
Foto: Jönköpings läns museum.*

I årgångarna 1912-1915 i *Bland tomtar och troll* är konstnärens stil säker och elegant. Illustrationerna trycks nu i trefärgstryck vilket möjliggör en annan nyansrikedom än tidigare.⁴ Intresset för den nordiska folksagan men även naturen kännetecknar illustrationerna till sagan *Pojken som aldrig var rädd* av Alfred Smedberg (1912). Berättelsen handlar om en pojke som letar efter den fattiga familjens enda mjölkko, som trollet har rövat bort. Eftersom han är modig, lyckas han komma på god fot med farliga varelser i skogen och kan till sist befria kon från trollet. Särskilt tydligt betonas konflikten mellan människa och mystisk natur i illustrationen där pojken möter skogsfrun för första gången. Bauer delar bilden i två delar, där den vänstra sidan skildrar häxan på den mosstäckta stenen, och den högra presenterar den lilla pojken, placerad längst ner i bilden. Skogsfrun sitter på stenen, ”snodde sitt gröna, okammade hår” och blickar hotfullt ner på pojken. När hon plötsligt försöker kasta sig över pojken, fastnar hennes långa hår i trädens grenar: ”Skogsfrun blev hängande i granen, så att tåspetsarna knappt nådde marken och kunde inte komma ur fläcken.” Den skrikande och vilt sprattlande häxan räddas av pojken.

Laddningen som skapas i Bauers sagoillustrationer mellan människan och den gamla urskogen och dess magiska varelser, uttrycks även i nästa scen där pojken samtalar med skogsfrun. Som tack för att han räddade henne, sträcker

John Bauer. Här ska du få en bit av en trollört, som ingen mer än jag kan leta rätt på. Illustration till "Pojken som aldrig var rädd" av Alfred Smedberg (1912). Akvarell 253 x 252 mm. Foto: Jönköpings läns museum.

skogsfrun pojken en bit av en trollört, som ger honom förmåga att förstå djurens språk. Skogsfruns stora, böjda kropp täcker nästan hela bildytan men är också märkbart oproportionerlig och monstruös, med långa armar, knotiga fingrar, stora fötter och ett långt böljande hår. Ansiktet döljs i bilderna och endast ett litet öga riktas mot pojken. Den böjda kroppen förmedlar här en försiktig nyfikenhet och varsamhet gentemot pojken men framhäver också hennes omänskliga, urgamla natur. Linjespelet som används för att skildra skogsfrun, återkommer även i skildringen av skogen, i detaljer med grenar, rötter och lava. Hon skildras alltså som en del av en vild, urgammal natur som ytterligare förstärker barnets litenhet i förhållande till skogsfrun och den kringgårdande skogen.

Naturskildringen i sagan är stiliserad och koncentrerad. De kulissliknande bildkompositionerna och ett scenrum som inramas av stora stenar och raka, högstammiga träd, påminner om teaterns kulissverk och kan också ses i relation till Bauers stora intresse för teater och scenografi.⁵ Bauer tecknade även för skämttidningen *Söndags-Nisse*⁶ och influenser från karikatyren är tydliga i hans sagoillustrationer: kontraster i storleksförhållanden och karikerade fantasigestalter. Konstnären leker även med kontraster i skildringen av skogen där trädstammarna markeras med tydliga konturlinjer och märkytan ritas med

böljande former. Växter, rötter och grenar används för att skapa närmast ornamentala mönster som smälter ihop med sagovarelserna. Samtidigt framhävs pojkens lilla, späda kropp, vilket skapar en dynamisk motsatsverkan mellan mörker och ljus, någonting litet och sårbart och farligt och dunkelt.

Naturskildringen följer tidens nationalromantiska anda men Bauer överför även sitt eget naturintresse till sina bilder. En beskrivning av den vilda skogens former, i ett brev till hustrun Ester i september 1904, har direkta kopplingar till hur han formar illustrationernas miljöer: ”jag har sökt drömma om vildmark, om vida myrar och mjuk mossor, om hvita knotiga, krokiga, små björkar med vresiga grenar, nere vid myrkanten, uppe på fjällslutningen”.⁷

I den nationalromantiska natursynen skildrades den nordiska naturen både som en plats för tillflykt men också som en mystisk och hemlighetsfull värld. Det mystiska och magiska framhävs även av Bauer och hur människan framställs i relation till sin omgivning är särskilt intressant. Den späda barngestalten används ofta hos honom som kontrast mot de mäktiga sagovarelserna, och blir därmed en motpol även till den vilda, mystiska naturen. I *Pojken som aldrig var rädd* betonas huvudpersonens litenhet både i text och i bild när pojken möter de tre farligaste varelserna i skogen: skogsfrun, bälghunden och trollet. Det är genom sin artighet och snällhet som pojken lyckas befria den bortrövade kon.

Men mötet mellan människan och den uråldriga naturen, kan också ses i relation till personliga upplevelser av naturen. Bauers intresse för den nordiska naturen och hans känsla av samhörighet med skogen, beskrivs i såväl brev som anteckningar. Sedan barndomen rörde han sig ofta i naturen i trakterna kring Jönköping och vid Västra Jära och bodde tidvis vid Gränna, nära sjön Bunn.⁸ Redan i tidig ålder ritade han naturstudier och tecknade växter.

I anteckningar från januari 1902, beskriver Bauer en kvällspromenad i den vintriga skogen:

Jag har varit ute nyss, klockan är 8 e.m. Himlen är öfversållad med otaliga ovanligt klart lysande stjärnor. Jag rent af fraperades af huru härligt de tindrade. Det var omöjligt att likna dem vid någonting. Det var mörkt. [...] Jag kände mig liten. Jag stod på en höjd, marken låg rundt omkring mig mörk och öfver mig hvälfde sig himelen med sina stjärnor. Jag kände tydligt hur liten jag var och hur jag stod fast på jordens skuggsida påverkad af tyngdlagen. Jag hade hela verden öfver mig. Jag tänkte på naturen eller den ursprungliga kraften, som danat allt detta.

”Jag kände mig stå ansikte mot ansikte med naturen”, skriver Bauer till sist.⁹ Här förmedlas tankar om människans litenhet i relation till världen. Även det mänskliga livets korthet är något som Bauer återkommer till när han rör sig i skogen:

Jag tänkte återigen på tiden. De minuter som nu förflöto var min tid. Jag tänkte på dem som lefva 500 år före mej och på dem som komme att lefva 500 år efter mej. Det låg en gammal mossig sten i jämte mej. Jag tycker om sådana gamla stenar. Den var likadan ungefär för 500 år sedan. Och kommer att förbli sådan om 500 år. Jag klappade honom och bad honom hälsa till framtiden. Man tänker så mycket när man står på en kulle en stjärnklar vinternatt.¹⁰

Naturen hos Bauer utgör en fond men även en kontrast, till och med konflikt, för människornas och fantasigestalternas möten. I sina bilder modifierar Bauer influenser från historiska förlagor – från italienskt 1400-talsmåleri till studier av samiska föremål – till ett eget, personligt uttryck. Gestalterna som trollet, prinsessan och riddaren är ofta förekommande typkaraktärer i de sagor han illustrerar, där inte minst de två sistnämnda även är vanligt förekommande inom sekelskiftets intresse för medeltiden. Likaså kan de stilla, långt stiliserade kompositionerna ses i relation till ungrenässansens frescomåleri samtidigt som Bauer förvandlar dessa till ett eget personligt uttryck.

Tidens och rummets gränser upphävs och fokus dras till gestalterna som både smälter ihop med och bryter med sin omgivning. I illustrationerna till Alfred Smedbergs saga skildras pojken oftast från sidan. Han står lugnt och stilla och betraktar de olika sagovarelserna, ibland med huvudet lutande åt sidan, som om han lyssnade uppmärksam. Kroppsspråket speglar berättelsen, där pojken skildras som orädd, ”godhjärtad och snäll”. De mänskliga karaktärerna hos Bauer tenderar ofta att bli ”symboler mer än individer” skriver Helen Agrenius.¹¹ Till skillnad från barngestalterna, som ofta är relativt schablonartade och idylliserade, placerade i statiska kompositioner, är hans tomtar, skogsrån och troll, nyanserat och humoristiskt skildrade.

Ofta används trollens eller häxornas karikerade, kraftfulla eller böjda kroppar som motpol till de mänskliga typgestalterna, de ljuva prinsessorna, vallpojckarna, unga gossarna eller ståtliga riddarna. Förutom fantasieggande miljöer är Bauers bidrag till den svenska konstnsagan utan tvivel hans mångsidiga och nyanserade karaktärsgalleri, och inte minst hans trollporträtt. Här kombinerar konstnären sin förmåga till snabba, karikerade teckningar och ett intresse för det folkliga. Trollet som vaktar sin grotta och nyfiket betraktar pojken i sagan *Pojken som aldrig var rädd* är ett talande exempel. Trollet är inte entydigt ond. Han förklarar lugnt varför han stal kon: ”Jag behöver lite mjölk, ser du, och gumman min också.” I samma andetag förklarar han emellertid att han tänker äta upp pojken: ”Men du ska bli en präktig stek till aftonvard. Så fort mor kommer in, ska hon få sätta på stekgrytan”.

Trollet som sitter på huk framför sin grotta, är talande för Bauer. Han strävar efter individualiserade och skiftande ansiktsdrag och kroppsformer och undersöker skickligt blickar och minspel, ofta med utgångspunkten i karikatyren. Även

John Bauer. Nej, sicken liten puttefnasker! ropade trollet.
Illustration till "Pojken som aldrig var rädd" av Alfred Smedberg
(1912). Akvarell. Foto: public domain.

här blir sagogestalten en del av sin omgivning och de gråbruna färgskalorna är hämtade från den omgivande naturen. Några av Bauers troll ritas med svansar, andra saknar svans, men detta troll har en svans som slingrar bakom honom på marken. Den är randig och för tankarna till en slingrande orm, en detalj som – trots lugnet i scenen – pekar på det olycksdigra och livshotande i detta möte.

Att sagogestaltarna ritas som en del av naturen, är ett grepp som används genomgående i Bauers illustrationer, bland annat i Alfred Smedbergs *Trollen och tomtepojken* (1909) eller i den laverade teckningen *Rottrollen* (1917) där Bauer låter trollen smälta samman med skogens mossbeklädda stenblock, rötter och lavtäckta trädstammar som för att betona gestalternas uråldriga och ursprungliga koppling till naturen. Trollet i *Pojken som aldrig var rädd* ritas i sin tur mer detaljerat. Han har långt hår, örhängen och ett tungt armband samtidigt som han har tydligt uppstående öron och håriga armar och händer. När Bauer illustrerar skogsfrun och trollet i denna saga, låter han det mystiska och fantasifulla möta realistiskt skildrade detaljer och klädesplagg, något som kan ses i relation till hans konstnärliga skolning, som innefattade natur- och dräktstudier.¹² Spänningen i bilden bygger alltså på mötet mellan människan och naturen, det detaljerade och det stämningsfyllda, humoristiska och mystiska. Det är just denna spänning, mellan den lilla människan och den uråldriga naturen, som gång på gång fascinerar och inspirerar John Bauer.

Noter

1. Gunnar Lindqvist, *John Bauer*, 1979, s. 26.
2. Gunnar Lindqvist, *John Bauer. En konstnär och hans sagovärld*, 1982, s. 14.
3. Se bl.a. Jeff Werners diskussion i *Trollbunden: John Bauer och den magiska naturen*, red. Carina Rech, Karin Sidén, Stockholm: Prins Eugens Waldemarsudde, 2020, s 257-278.
4. För diskussion om den trycktekniska utvecklingen, se Elina Druker, "Bland tomtar och troll – John Bauer som förnyare av sagan" i *Trollbunden: John Bauer och den magiska naturen*, red. Carina Rech, Karin Sidén, Stockholm: Prins Eugens Waldemarsudde, 2020, p. 111-137.
5. Lindqvist, 1979, s. 66-69.
6. Per Bjurström, *John Bauer. En konstnär och hans sagovärld*, 1982, s. 12.
7. Lindqvist 1979, s. 26.
8. Lindqvist 1979, s. 26.
9. Lindqvist, 1979, s. 25.
10. Lindqvist, 1979, s. 25.
11. Agrenius, s. 45.
12. Lindqvist 1979, s. 11.

Litteratur

Agrenius, Helen, *Om konstnären John Bauer och hans värld*, Jönköpings läns museum, Jönköping, 1996

John Bauer. En konstnär och hans sagovärld, red. Per Bjurström, Gunnar Lindqvist, Agneta Börtz-Laine, Hans Holmberg, Liber Förlag i samarbete med Nationalmuseum, Stockholm, 1982

Lindqvist, Gunnar, *John Bauer*, Liber Förlag, Stockholm, 1979

Rech, Carina & Sidén, Karin (red.), *Trollbunden: John Bauer och den magiska naturen*, Prins Eugens Waldemarsudde, [Stockholm], 2020